

Beleidskader 2024-2027

Cultuur en erfgoed voor iedereen

Beleidskader 2024-2027

Cultuur en erfgoed voor iedereen

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Leeswijzer	8
Hier werken we aan in Limburg	9
1. Welke ontwikkelingen spelen er?	10
2. Wat is de maatschappelijke opgave voor Limburg?	14
3. Waarom en op welke wijze kan de Provincie daar een bijdrage aan leveren?	16
3.1 Wettelijke taken en bestuurlijke afspraken	16
3.2 Autonome rol	18
4. Wat is de inhoudelijke scope voor de periode 2024-2027?	20
5. Wat willen we bereiken (doelen) en hoe meten we onze impact?	22
6. Welke actielijnen onderscheiden we en wat is onze rol daarin?	24
6.1 Cultuur	24
6.2 Erfgoed	36
6.3 Het culturele ecosysteem van Limburg	48
7. Welke dwarsverbanden liggen er met andere kaders ?	58
8. Organisatie van de uitvoering: slagkracht realiseren en impact maken	60
8.1 Prioriteitstelling, rol en uitvoeringsniveau	60
8.2 Middelen en samenwerking	61
8.3 Interne en externe afhankelijkheden	62
9. Financiën	64
10. Voortgang, monitoring en bijsturing	68
Bijlagen	70

Inleiding

Voor u ligt het nieuwe beleidskader 'Cultuur en erfgoed voor iedereen' voor de periode 2024 – 2027. Hiermee hebben wij voor het eerst sinds lange tijd cultuur én erfgoed binnen hetzelfde kader ondergebracht, vanuit de gedachte dat traditie en vernieuwing elkaar kunnen versterken.

Niet alle inwoners van Limburg komen vanzelfsprekend in aanraking met cultuur en erfgoed. Omdat het aanbod onvoldoende toegankelijk is of omdat ze er niet de middelen voor hebben. Dat verdient aandacht omdat er juist in Limburg zoveel is om van te genieten.

De oudste gedateerde archeologische resten van Nederland? Limburg heeft het. Eén van de grootste symfonische orkesten van Nederland? Limburg heeft het. Een levendige volkscultuur met muziekverenigingen en schutterijen? Limburg heeft het. Meer dan 10.000 bijzondere monumenten? Limburg heeft het. En we hebben nog veel meer.

De Provincie Limburg is overtuigd van de intrinsieke waarde van cultuur en erfgoed, maar benadrukt ook de functie die cultuur en erfgoed hebben voor de maatschappij. Zij vormen een verbindende factor in een veranderende samenleving. Wij willen daarom dat cultuur en erfgoed voor elke inwoner van Limburg toegankelijk is. Zodat nog meer Limburgers geraakt worden door kunst, geïntrigeerd raken door ons verleden en mee kunnen doen met het Limburgse culturele leven. Daarom investeren wij in een breed en toegankelijk aanbod op het gebied van cultuur en erfgoed in Limburg.

De Limburgse cultuur is daarnaast ook zichtbaar aanwezig in het openbare leven. Denk aan de Limburgse taal die van jong tot oud door heel Limburg wordt gesproken. Of aan onze monumenten, zoals kerken, kastelen of industrieel erfgoed, die vaak beeldbepalend zijn in het Limburgse landschap. Dit verdient behoud en bescherming. Het is van belang dat de Limburgse geschiedenis zoveel mogelijk toegankelijk is voor inwoners. In het bijzonder voor onze jongeren zodat ons erfgoed niet verloren gaat. En dat ook hier vernieuwing haar weg vindt, bijvoorbeeld in de manier waarop verhalen worden gedeeld en doorgegeven.

Wij zien daarbij ook de grote maatschappelijke waarde die cultuur en erfgoed hebben voor het toerisme, het Limburgse landschap en voor een aantrekkelijke omgeving om in te wonen en te werken.

In het coalitieakkoord 'Elke Limburger telt!' hebben wij de opdracht gekregen om deze publieke waarden nader uit te werken in dit kader. Hiermee worden de volgende kaders uit de vorige collegeperiode vervangen:

- Beleidsprogramma Cultuur 2022-2023;
- Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023;
- Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023;
- Beleidsbrief Erfgoed 2022-2023.

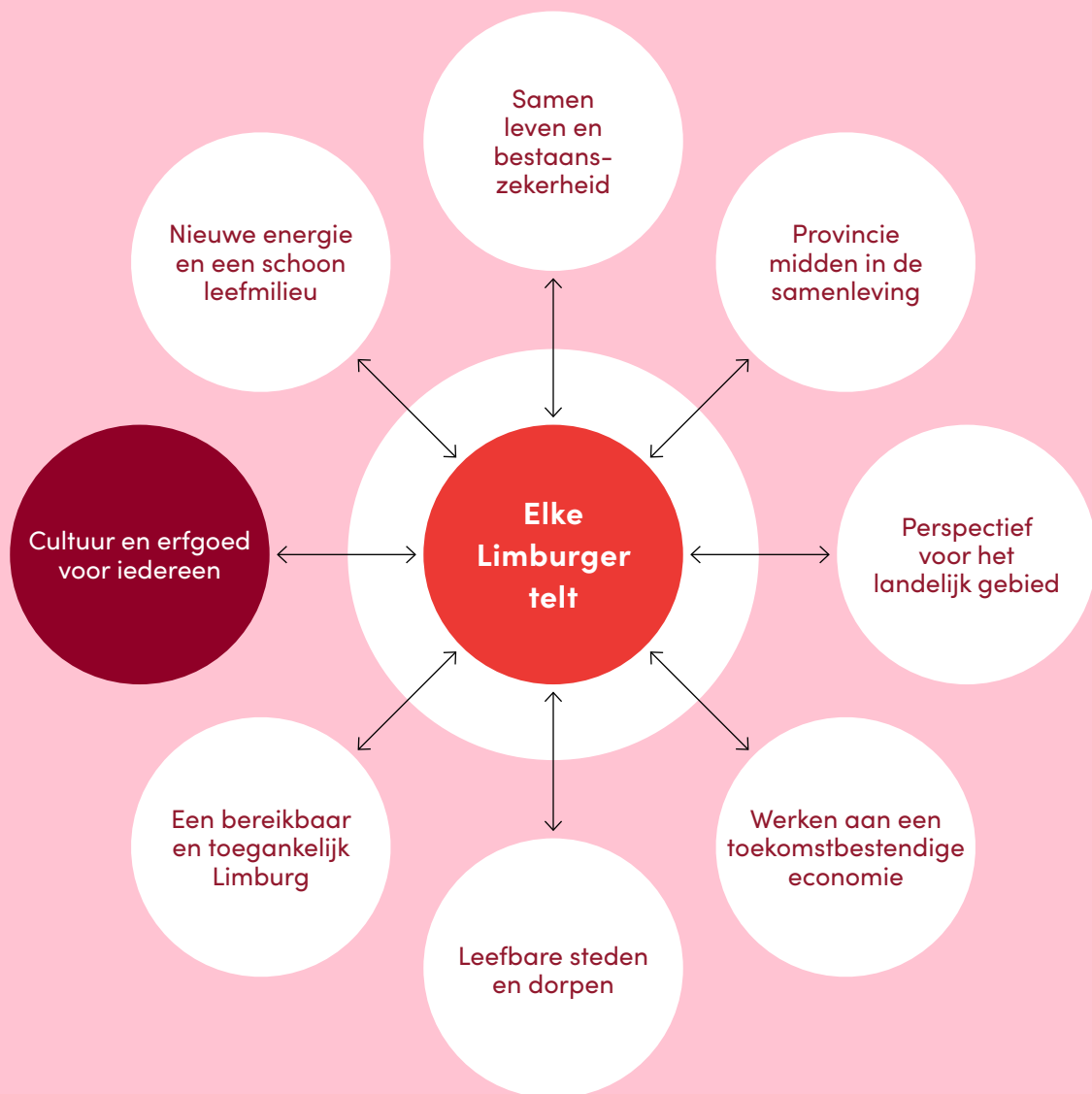

Leeswijzer

Na de Provinciale Statenverkiezingen in 2023 is een nieuwe coalitie gevormd binnen Provincie Limburg. Aan de basis van deze coalitie ligt het Coalitieakkoord 'Elke Limburger telt!'. Door middel van provinciale beleidskaders werken we de afspraken uit het coalitieakkoord verder uit naar beleid voor de komende collegeperiode. Hiermee is het voorliggende beleidskader 'Cultuur en erfgoed voor iedereen' slechts één stuk uit de totale puzzel. Naast de thema's die aan bod komen in dit beleidskader, werken we ook aan de grote maatschappelijke opgaven in Limburg via zeven andere beleidskaders, die ieder een eigen inhoudelijke afbakening kennen, maar ook niet volledig los van elkaar te zien zijn. Daarom worden in dit beleidskader ook nadrukkelijk de dwarsverbanden tussen de verschillende kaders benoemd.

Hier werken we aan in Limburg

Welke ontwikkelingen spelen er?

De cultuur- en erfgoed sector komt uit een zware periode. Tijdens de coronapandemie waren er geen voorstellingen om bij te wonen, kwamen vrijwilligers niet bij elkaar, was de interactie met het publiek beperkt en waren er maar zeer beperkt financiële inkomsten. Veel mensen die werkten in de sector zijn daarom noodgedwongen ander werk gaan doen. Nog altijd zitten veel stichtingen, gezelschappen en musea niet op hetzelfde productieniveau of op hetzelfde aantal bezoekers als voor COVID-19. Dat is een zware opgave waaruit de sector de komende jaren hopelijk weer opklimt. De sector kan hierbij putten uit de ervaring die zij heeft opgedaan met het digitaal bereiken en betrekken van publiek in deze periode.

De afgelopen tijd is er steeds meer nadruk komen te liggen op maatschappelijke betrokkenheid van kunst en cultuur. Cultuur is niet enkel de autonome expressie van een maker, maar verhoudt zich tot de ontwikkelingen in de samenleving. We zien makers enerzijds inspelen op grote maatschappelijke thema's en anderzijds ook de lokale samenwerking opzoeken met bewoners, onderzoekers en bedrijven binnen de eigen omgeving. Het debat over 'omstreden' erfgoed vanuit het slavernijverleden is daar eveneens een voorbeeld van.

Daarnaast is sprake van een verdergaande professionalisering in de culturele sector. Een goede bedrijfsvoering is, naast artistieke kwaliteit, voor iedere instelling van belang. De positie van de ZZP'er krijgt meer aandacht en wordt langzaam maar zeker versterkt in de regelingen van het Rijk.

Vanuit het Rijk is oog voor de rust die nu nodig is om de sector te laten herstellen. Het Rijk maakt in 2024 een keuze voor de instellingen die onderdeel worden van de Culturele Basisinfrastructuur (BIS) voor de periode 2025-2028. Dit biedt kansen voor ons Limburgse instellingen om rijksmiddelen voor Limburg te benutten. De leidende criteria daarvoor zijn: artistieke kwaliteit, maatschappelijke betekenis, toegankelijkheid, gezonde bedrijfsvoering en geografische spreiding. Wij zullen als Provincie samen met onze culturele instellingen pleiten voor een eerlijkere verdeling van aandacht en middelen naar de regio's en pleiten voor een fundamentele stelselherziening na 2028.

01

Ruimtelijke ontwikkelingen in Nederland zijn ook van belang voor cultuur en erfgoed. Denk hierbij aan de zogenaamde ‘verbouwing van Nederland’, waar alle ruimtelijke opgaven bij elkaar komen de komende jaren. Klimaatverandering en verduurzaming zijn opgaven die de sector raken. Denk hierbij aan het verduurzamen van monumenten of het zorgen voor klimaat neutrale theaterproducties of tentoonstellingen. Cultuur en erfgoed krijgt hiermee een belangrijke plek in ruimtelijke ontwikkelingen. Wij zetten hierbij in op het behoud van ons erfgoed. Dit mag niet in transitie verloren gaan, maar moet juist meedoen. Erfgoed als middel of inspiratiebron inzetten in grote landelijke opgaven zoals klimaatadaptatie is een enorme kans. Leren van het verleden om hedendaagse uitdagingen aan te gaan is het doel. Wij laten de komende jaren daarom bewust ruimte open in het beleid om nieuwe dingen te proberen en verrassende samenwerkingen aan te gaan.

Helaas heeft niet iedereen toegang tot cultuur en erfgoed. Soms omdat het niet vanzelfsprekend is, of omdat het niet toegankelijk is. Voor een grote groep mensen in Limburg is cultuur en erfgoed tevens niet betaalbaar. Terwijl cultuur en erfgoed je leven kunnen verrijken en van groot belang zijn voor het welzijn. Het beleidskader 'Samen leven en bestaanszekerheid' zet in op deelname van alle Limburgers aan de samenleving. Via het beleidskader cultuur en erfgoed zetten wij ons in om cultuur en erfgoed toegankelijk te maken voor alle Limburgers. Dat kan door het aanbod toegankelijker te maken voor meerdere doelgroepen, bijvoorbeeld via digitale vormen. Wij gaan ook na wat wij kunnen doen om het aanbod betaalbaar te maken voor deze groep Limburgers.

Tevens zien wij kansen om de uitgangspunten van het Verdrag van Faro toe te passen ten behoeve van de toegankelijkheid van erfgoed. Dit verdrag benadrukt een ander perspectief op erfgoed. De waarde van erfgoed wordt niet bepaald door het historische belang van een plek of object vanuit het perspectief van een expert, maar juist door de Limburger zelf. Iedereen moet daarom mee kunnen doen met het bepalen, bewaren en doorgeven van erfgoed. Daarmee wordt ons erfgoed voor een veel grotere groep Limburgers toegankelijker. We volgen de landelijke ontwikkelingen rondom de implementatie van het Verdrag van Faro op de voet en bekijken in afstemming met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hoe we deze ontwikkelingen kunnen inzetten voor Limburg.

Wat is de maatschappelijke opgave voor Limburg?

Iedere Limburger moet kunnen genieten van onze rijke cultuur met een eigenheid aan tradities en taal. Wij hebben een ontzettend breed cultureel ecosysteem waar we trots op zijn en dat ondanks een zware periode veerkracht heeft getoond. Toch komen niet alle Limburgers vanzelfsprekend in aanraking met cultuur, evenementen of het rijke Limburgse erfgoed. Deels omdat het aanbod onbekend of niet voldoende toegankelijk is. Deels omdat voor veel mensen de bestaanszekerheid onder druk staat.

Onze eerste opgave is om de toegankelijkheid van cultuur en erfgoed te verbeteren en te vergroten voor zoveel mogelijk Limburgers. Als het gaat om toegankelijkheid gaat het niet alleen om de betaalbaarheid, maar ook over de wijze waarop cultuur en erfgoed wordt getoond aan het publiek. Meerdere perspectieven, of nieuwe digitale vormen, spreken een breder publiek aan waardoor de toegankelijkheid wordt vergroot. Daarbij moet traditie hand in hand gaan met vernieuwing zoals we dat nu op sommige plekken al zien.

02

Voorbeelden waaruit dit blijkt, zijn het Limburgs Museum dat met haar collectie naar de verzorgingshuizen en ziekenhuizen in Limburg gaat of Opera Zuid die de wijk intrekt om daar samen met bewoners een voorstelling te maken. Andere voorbeelden zijn de manieren waarop oude monumenten verduurzaamd worden en hoe we augmented reality gebruiken om het publiek kennis te laten maken met onze archeologische schatten. We maken daarin de verbinding naar het beleidskader 'Samen leven en bestaanszekerheid' en zetten cultuur en erfgoed de komende periode ook in voor het welzijn van onze Limburgers. Daarmee leveren we een bijdrage aan de maatschappelijke opgaven in het beleidskader 'Samen leven en bestaanszekerheid'.

Onze tweede opgave ligt in de spreiding van het aanbod binnen Limburg. Als we namelijk naar het Limburgs cultureel ecosysteem kijken, is er ondanks een groot en divers aanbod, sprake van een sterke concentratie in Zuid-Limburg. Het is onze ambitie om te zorgen voor een breed en toegankelijk aanbod voor héél Limburg. Dit betekent dat wij de komende periode extra zullen investeren in de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg. Hiervoor zullen wij deze periode € 4 mln. beschikbaar stellen.

De derde opgave is om gevestigde instellingen betere aansluiting en verankering te laten krijgen met het (boven)lokale initiatief op het gebied van erfgoed en cultuur. Naast de gevestigde culturele instellingen wordt cultuur en erfgoed gedragen door tienduizenden vrijwilligers en amateurs. Deze rijkdom aan lokale en regionale cultuur is een Limburgse kracht die vaak ongezien blijft. Wij dagen onze structurele subsidierelaties uit om hiervoor met ideeën te komen en bevorderen samenwerking en kleinschalige evenementen vanuit de samenleving.

De vierde opgave is het behoud van erfgoed voor huidige en toekomstige generaties. Het gaat dan om erfgoed in materiële zin, zowel boven als onder de grond. Maar ook om erfgoed in immateriële zin. Denk hierbij aan de vele Limburgse gewoonten en gebruiken. Dat erfgoed onderdeel uitmaakt van onze leefomgeving wordt door de komst van de Omgevingswet alleen maar bevestigd. Erfgoed is binnen deze wet één van de pijlers van onze leefomgeving. Dat betekent dat erfgoed integraal wordt meegenomen in alle ontwikkelingen die zich voordoen binnen onze leefomgeving. Erfgoed is namelijk van cruciaal belang voor de leefbaarheid in heel Limburg. Daarom zetten wij in op het behoud van ons erfgoed.

De vijfde opgave is het stimuleren van het gebruik en de zichtbaarheid van onze Limburgse taal. Dit is een onderdeel van de Limburgse identiteit die wij in al haar verscheidenheid willen versterken. Daarvoor geldt dat het Rijk de verplichting heeft om ons in deze opgave te ondersteunen.

Waarom en op welke wijze kan de Provincie daar een bijdrage aan leveren?

3.1 Wettelijke taken en bestuurlijke afspraken

Op het gebied van cultuur en erfgoed kent de Provincie enkele wettelijke taken. Naast deze wettelijke taken zijn er ook een aantal bestuurlijke afspraken die wij als Provincie hebben gemaakt met derden.

Door uitvoering te geven aan onderstaande wettelijke taken en bestuurlijke afspraken worden de monumentale waarden van onze historische gebouwen zoveel mogelijk behouden voor de toekomst en worden de belangen van ons erfgoed zorgvuldig afgewogen tegenover andere belangen in de leefomgeving. Daarnaast is het onze kerntaak om, samen met het Rijk en de gemeenten, te zorgen voor een sterke culturele basisinfrastructuur.

03

Wettelijke Taken	Bestuurlijke Afspraken
Provinciaal adviesrecht monumenten	Algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur OCW, IPO en VNG
Bevoegd gezag archeologie in ruimtelijk domein (WABO – BRO)	Cultuurconvenant 2021-2024 Ministerie OCW en Cultuurregio Limburg
Instandhouding Provinciaal Depot voor Bodemvondsten	Bestuurlijke afspraken Rijk en provincies inzake restauratie rijksmonumenten
Goedkeuring projectbesluit waterschap	Convenant Limburgse Taal
Interbestuurlijk Toezicht (IBT) op gemeenten voor monumenten en archeologie	Samenwerkingsovereenkomst Rijksdienst Cultureel Erfgoed – Erfgoedmonitor
Erfgoed in de POVI-verordening	Samenwerkingsovereenkomst Rijksdienst Cultureel Erfgoed & gemeente Venlo – Kloosterdorp Steyl
Steunpunt Archeologie en Monumentenzorg (SAM)	

Provinciaal adviesrecht

Bij een vergunningaanvraag die betrekking heeft op het (gedeeltelijk) afbreken, het ingrijpend wijzigen of een (gedeeltelijke) reconstructie van een rijksmonument buiten de bebouwde kom kent het college van Gedeputeerde Staten het provinciaal adviesrecht. Op deze manier wordt toegezien op het behoud van monumentale gebouwen en worden erfgoedbelangen zorgvuldig als kernwaarde meegenomen samen met andere belangen in de leefomgeving.

Bevoegd gezag archeologie en provinciaal depot voor bodemvondsten

Hoewel de belangrijkste wettelijke verantwoordelijkheden over archeologie in het ruimtelijk domein bij gemeenten zijn belegd ligt die verantwoordelijkheid ook deels bij de Provincie. Dat geldt voor:

- De vaststelling van Provinciaal Inpassingsplan (PIP);
- Bij verlening ontgrondingsvergunning;
- Bij verlening omgevingsvergunning grote milieu inrichting
- Bij goedkeuring projectplan Waterschap (bijvoorbeeld voor het ophogen van dijken).

Daarnaast kent de Provincie de wettelijke taak om het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten in stand te houden. Hier worden archeologische vondsten die zijn aangetroffen bij opgravingen binnen de provincie, en de daarbij behorende opgravingsdocumentatie en rapporten, op een verantwoorde wijze opgeslagen.

Interbestuurlijk toezicht monumenten en archeologie

Middels het interbestuurlijk toezicht kijkt de Provincie toe op de wijze waarop gemeenten hun wettelijke taken vanuit de Erfgoedwet uitvoeren. De insteek is preventief toezicht en de helpende hand geven. Indien nodig (bij taakverwaarlozing) ook actief toezicht. De afgelopen periode is geconstateerd dat de naleving van de Erfgoedwet door gemeenten in Limburg onvoldoende is. Dit komt met name door het tekort aan financiële middelen en het gebrek aan deskundigheid en bestuurlijke aandacht. De recent verschenen rapporten van de Inspectie voor Overheidsinformatie en Erfgoed bevestigen dit.

Vanuit het Interbestuurlijk Toezicht (IBT) gaan wij, in samenwerking met onze partners, een onderzoek uitvoeren om de staat van het erfgoed in Limburg in kaart te brengen. Naar aanleiding hiervan wordt een plan van aanpak opgesteld dat, in de geest van de Agenda Toekomst Toezicht, wordt uitgevoerd.

Bestuurlijke afspraken met het Rijk inzake restauratie rijksmonumenten

In 2015 heeft de Provincie een convenant gesloten met het IPO en de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap waarin is vastgelegd dat het Rijk en provincies nauw samenwerken om aan een gebiedsgerichte aanpak voor monumenten invulling te geven. Het borgen van de kwaliteit bij restauraties is hierbij een belangrijk aandachtspunt. De Provincie Limburg ontvangt op basis van deze afspraken een bedrag van het Rijk ter hoogte van € 1,9 mln. per jaar voor de restauratie van rijksmonumenten. Van de provincies wordt verwacht dat zij zich inspannen om dit bedrag van € 1,9 mln. te matchen met eenzelfde bedrag. Dit doen wij als Provincie door de komende periode begrotingsmiddelen in te zetten van € 1,5 mln. per jaar. Deze begrotingsmiddelen worden vrij gemaakt door het beëindigen van de Monulisa-regeling na 2024. Hiermee focussen wij ons op de kerntaak van de provincie die ligt op het gebied van restauratie en niet op onderhoud (zie 6.2.1.1). Daarnaast wordt een bedrag van € 0,4 mln. per jaar (totaal € 1,6 mln.) uit de Programmareserve onttrokken.

Erfgoed en Cultuur in de Provinciale Omgevingsvisie (POVI)

In de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) zijn voor cultuur en erfgoed de volgende drie provinciale belangen geduid:

- Een divers aanbod van regionale voorzieningen voor sport en cultuur.
- Het behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed en monumenten in hun omgeving (ensembles).
- Een zorgvuldige omgang met en het behoud van archeologische waarden.

Deze belangen tezamen zijn leidend voor het provinciaal handelen bij de beoordeling van gemeentelijke plannen. Daarnaast zijn deze belangen ook richtinggevend in de ambitie om bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen cultureel erfgoed en historische structuren een bron van inspiratie te laten zijn voor gebiedseigen ingrepen. Zo willen wij onze archeologische rijkdom verbinden met onze huidige en toekomstige leefomgeving.

De overige bestuurlijke afspraken worden verder toegelicht in hoofdstuk 6.

3.2 Autonome rol

Wij zetten met ons beleid in op de maatschappelijke opgaven die hierboven zijn geschetst. Vanuit onze autonome rol blijven wij investeren in cultuur en erfgoed en zetten wij de komende periode versterkt in op:

- Een toegankelijk en betaalbaar aanbod van cultuur en erfgoed, zodat onze inwoners samen kunnen genieten van de verbindende kracht van cultuur.
- Het ondersteunen van traditie door vernieuwing. Verbreding en vernieuwing zijn noodzakelijk om tradities bij de tijd en aantrekkelijk te houden voor iedereen. Zodoende blijft het verleden van Limburg zichtbaar en wordt kan het door meer mensen worden ervaren.
- Het versterken van de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg, zodat alle Limburgers in hun eigen omgeving kunnen genieten van een rijk aanbod van cultuur en erfgoed.

- Het waarderen van kleinschalige lokale en regionale cultuur, zodat onze Limburgse vrijwilligers de ruimte krijgen om cultuur en erfgoed zo dicht mogelijk bij onze inwoners te organiseren.
- Het behoud van de Limburgse taal, zodat het Limburgs, in al haar verscheidenheid, een vanzelfsprekende taal blijft voor zoveel mogelijk inwoners van de provincie en aanwezig is in het openbare leven.
- Een heldere en krachtige lobby naar het Rijk, zodat landelijke middelen evenwichtig worden verdeeld over heel het land en meer ten goede komen aan de inwoners van Limburg.

Wij zien ons gesterkt in de keuze voor deze brede opgaven door de vele gesprekken die wij in de aanloop naar dit kader hebben gehad met onze diverse partners en instellingen. Ook zij benoemen de verbindende kracht van cultuur en erfgoed, het vergroten van onze landelijke zichtbaarheid én het betrekken van meer jongeren bij cultuur en erfgoed als belangrijke opgaves voor de komende jaren.

Lobby

Als Provincie Limburg willen wij ook naar buiten toe de Limburgse cultuur en het Limburgse erfgoed uitdragen. Wij willen nog meer bekendheid geven aan wat Limburg is en wat we in Limburg doen.

Onze ambitie is daarom om samen met het Rijk een aantal belangrijke opgaven voor Limburg op te pakken. Dit betekent samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid, maar ook toegang tot landelijke middelen of aandacht voor het Limburgse belang bij nationale beslissingen en standpunten.

Wij zorgen voor een heldere en krachtige boodschap met een duidelijk doel. Hiervoor kaderen wij de onderwerpen waar wij bij het Rijk meer aandacht voor willen. Wij durven keuzes te maken en blijven inzetten op de lobby voor:

- Aandacht voor de regio in het landelijke cultuurbestel.
- Een evenwichtige spreiding van landelijke middelen op het gebied van cultuur en erfgoed.
- De volledige erkenning van ten minste één museum in Limburg als Rijksmuseum.
- Meer financiële steun van het Rijk bij grote monumentale opgaven.
- Samenwerking en financiële ondersteuning voor het behoud van de Limburgse taal.
- De bescherming van het Limburgse schutters- en gildewezen.

Wat is de inhoudelijke scope voor de periode 2024-2027?

Festivals en evenementen

CULTURELE ECOSYSTEEM VAN LIMBURG

Amateurkunsten

Volksculturele evenementen

Limburgs museum

Discovery museum

De Limburgse taal

ICH

HAAI

VAN

LIMBURGS

KALLE

Bonnefanten museum

04

In lijn met dit beleidskader hebben wij de inhoudelijke scope voor de periode 2024-2027 op een creatieve wijze gevisualiseerd.

CULTUUR

enten

Verenigingsleven

Voor iedereen

Cultuureducatie

ERFGOED

Vrijwilligers

Tradities

Monumenten

Verduurzaming

Voor iedereen

Digitalisering

Archeologie

Wat willen we bereiken (doelen) en hoe meten we onze impact?

In de bijlage van dit document is de doelenboom voor dit beleidskader opgenomen.

In deze paragraaf wordt de gewenste maatschappelijke impact, de te bereiken doelen en bijbehorende indicatoren beschreven voor het kader 'Cultuur en erfgoed voor iedereen'. Alvorens wij de doelenboom van dit kader presenteren, geven wij een aantal algemene overwegingen en uitgangspunten weer.

Doelenboom

05

Wij hebben onze ambities uitgewerkt in een zogeheten 'doelenboom', waarin specifieke projecten of activiteiten gerelateerd kunnen worden aan de te behalen doelen ('output' en 'outcome') waarmee de Provincie een bijdrage levert aan maatschappelijke impact voor Limburg. Dit is een uitwerking van de bijlage 2 van het coalitieakkoord 'Elke Limburger telt!'. Het kiezen voor doelen en indicatoren vraagt om een zorgvuldige en gedegen aanpak waar wij de komende jaren als data- en kennisbedreven organisatie werk van willen maken. Cultuur en erfgoed draagt immers bij aan de algemene brede welvaart in Limburg.

Verantwoord werken met data en kennis

Door een actieve en verantwoorde toepassing van data en kennis komen afwegingen transparant in beeld, leren we wat werkt en wat niet en kunnen we tijdig bijsturen. We hanteren daarbij altijd de FAIR principes voor data: vindbaar (Findable), toegankelijk (Accessible), uitwisselbaar (Interoperable) en herbruikbaar (Reusable). Kortom, het werken met data biedt veel kansen voor een transparante, betrouwbare en responsieve manier van werken. Maar net zo belangrijk is dat we een realistisch beeld delen over het werken met data en ook oog hebben voor de risico's en beperkingen:

Beschikbare data om voortgang te meten

Bij voorkeur meten en weten wij alles. De praktijk laat echter zien dat we soms een geschikte dataset vinden, maar soms ook niet. Of we vinden een dataset die maar gedeeltelijk dekt wat we willen weten. Wanneer we geen, of slechts deels geschikte data vinden, is de consequentie ook dat een 0-meting op korte termijn niet mogelijk is en dus ook dat voortgang lastig meetbaar is. In deze gevallen is een afweging in tijd, capaciteit en middelen nodig om te bepalen hoe we hiermee omgaan en of we een nieuwe dataset willen (laten) ontwikkelen of niet.

Kritische blik en het belang van duiding

Data kan in de praktijk helaas door allerlei partijen selectief en uit verband worden toegepast. Dat gebeurt soms met opzet, maar vaak uit onwetendheid. Dit zogenaamde 'bevestigingsvooroordeel' uit zich bijvoorbeeld in het leggen van oorzakelijke verbanden tussen data die niet bestaan, omdat er in werkelijkheid alleen een correlatie tussen twee factoren bestaat. Data die worden gepresenteerd zullen we dus steeds kritisch moeten beoordelen en duiden.

Noodzaak van exact geformuleerde beleidsdefinities

Het werken met data vereist heldere beleidsdefinities. Om iets te meten waarmee je kunt sturen is het nodig dat exact helder is wat er met een term wordt bedoeld. Dat lijkt eenvoudig, maar is het niet. Definities kunnen veranderen op basis van nieuwe inzichten. Juiste en actuele kennis over datasets, die in verschillende sectoren en op Rijks en Europees niveau worden ontwikkeld, is dus van belang voor een betrouwbare toepassing van data. Dat is ook belangrijk voor de samenwerking tussen sectoren en tussen ketenpartners.

Grenzen aan datawinning

Het werken met data kan ook nieuwe inzichten opleveren. Dit leidt dan vaak weer tot nieuwe wensen voor datawinning. We zullen dan ook kritisch moeten zijn op de zeggingskracht van data en op of deze beleidsrelevant is. Het maken van een zorgvuldige bestuurlijke afweging kent immers veel dimensies die niet altijd in data uitgedrukt kunnen worden. Ook hier is een afweging in tijd, capaciteit en middelen nodig en houden we ook de digitale voetprint van het werken met data voor ogen.

Lerend, actief en duurzaam en anders beter niet

Deze manier van beleid maken om voortgang te monitoren en om bij te sturen richting de gewenste maatschappelijke impact is alleen nuttig als we data en kennis systematisch en duurzaam als actieve instrumenten gebruiken. Een lerende beleidscyclus ontstaat niet door bij het vaststellen van beleid eenmalig data te gebruiken vanuit een vluchtige blik van kennis en onderzoek. Het vergt van bestuur en ambtelijke organisatie bereidheid om duurzaam te investeren in data en kennis én een lerende houding om zo steeds beter samen te leren wat werkt en wat niet.

Wat betreft de te hanteren indicatoren bij de behorende doelen in de kaders, komen wij in de Voorjaarsnota 2024 met een voorstel. Dit om uit zorgvuldigheid vanuit de bovengenoemde principes deze definitief te kunnen verwerken in onze P&C-cyclus.

Welke actielijnen onderscheiden we en wat is onze rol daarin?

De in dit kader beschreven ontwikkelingen en opgaven vragen om een nadere uitwerking. Deze uitwerking bestaat uit drie grote actielijnen: cultuur (6.1), erfgoed (6.2) en het culturele ecosysteem (6.3).

6.1 Cultuur

Cultuur stimuleert de (talent)ontwikkeling en zet aan tot creatief en innovatief denken. Het prikkelt mensen en is aanleiding voor reflectie op zichzelf en de maatschappij. Cultuur biedt beleving, herkenning en identiteit. Het biedt ontmoeting, leidt tot onderlinge verbinding en versterkt de sociale cohesie. Genieten van of meedoen met cultuur bevordert het welzijn en de gezondheid. Cultuur is medebepalend voor de leefbaarheid en levendigheid van een regio, stad, wijk of kern.

Toegang tot cultuur is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Het voelen van een afstand tot cultuur kan een drempel zijn waardoor mensen niet meedoen. Terwijl veel mensen cultuur willen bijwonen, bijdragen, bezichtigen, beleven en begrijpen. Dit geldt voor zowel de professionele kunsten als voor de amateurkunsten en om zowel actieve als passieve cultuurparticipatie.

Wij werken daarom aan een beter gebalanceerd professioneel cultuuraanbod voor de hele provincie. De regio Noord- en Midden-Limburg verdient een groter en meer divers cultuuraanbod. De drie provinciale musea blijven belangrijke boegbeelden van en voor Limburg. Voor het Limburgs Museum zien wij een meer centrale rol in het uitdragen van de Limburgse taal en identiteit.

Wij zetten tevens in op kansgelijkheid voor jongeren en kinderen door cultuureducatie op scholen te stimuleren. Kinderen maken op school door cultuureducatie vaak voor het eerst kennis met cultuur. Interesses worden ontwikkeld en talenten komen boven drijven.

06

De amateurkunstensector vormt een even wezenlijk onderdeel van de cultuursector in Limburg. Veel mensen komen in aanraking met cultuur doordat zij lid zijn van een amateurkunstenvereniging. De kracht, inzet en passie van amateurs en vrijwilligers zijn een zichtbare eigenheid van Limburg en dragen wezenlijk bij aan het gemeenschapsgevoel en aan de ontwikkeling van de eigen en de gezamenlijke identiteit. Aandacht voor toekomstbestendigheid van amateurkunstenverenigingen en vrijwilligers blijft van groot belang om laagdrempelige cultuurparticipatie te laten blijven bestaan.

Dit hoofdstuk is een verdere uitwerking van hoofdstuk 6 uit de Programmabegroting 2024 'Cultuur en erfgoed voor iedereen', specifiek onderdeel 6.1 'Cultuur'.

Daarnaast zorgen de vele culturele festivals en evenementen in Limburg voor ontmoeting en dragen zij bij aan de levendigheid van wijken of kernen. We moedigen de betrokkenheid van vrijwilligers hierbij aan. De komende periode bieden wij daarnaast perspectief en continuïteit aan grote volksculturele evenementen die niet jaarlijks plaatsvinden. Daarbij verliezen we ook de kleinere, lokale initiatieven niet uit het oog.

6.1.1 Cultuur voor iedereen

Iedereen verdient het om toegang te hebben tot cultuur omdat cultuur in al haar vormen bedoeld is om te verbinden en niet om te verdelen. Een betere toegang bereiken we niet alleen door te zorgen voor een evenwichtige culturele spreiding en door cultuur dichtbij onze inwoners te organiseren, maar willen we ook bereiken door cultuur toegankelijk te maken voor Limburgers die minder te besteden hebben.

Wat gaan wij doen?

- Wij onderzoeken samen met gemeenten, fondsen en andere partners hoe we de betaalbaarheid van het door ons gesubsidieerde culturele aanbod met gerichte maatregelen kunnen verbeteren.
- Wij stimuleren onze subsidierelaties om hun aanbod ook toegankelijk te maken voor inwoners die minder te besteden hebben. Daarnaast zijn wij met onze provinciale musea in gesprek over gratis toegang voor kinderen onder de 12.
- Wij werken samen met het Jeugdfonds Sport en Cultuur en het Volwassenenfonds Sport en Cultuur om de toegankelijkheid van cultuur verder te vergroten.
- Wij ondersteunen ideeën die de participatie van groepen Limburgers in de samenleving bevorderen. We werken hierbij samen met het beleidskader Samen leven en Bestaanszekerheid.
- Wij onderzoeken de mogelijkheid om een Limburgse cultuurmonitor op te stellen, zodat de impact van cultuur (beleving en betekenis) voor Limburgers inzichtelijk wordt.

6.1.2 Cultuureducatie met kwaliteit

Wij vinden het belangrijk dat kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in aanraking komen met cultuur en erfgoed. Juist ook voor kinderen die hier door omstandigheden minder snel mee in aanraking komen. Wij stimuleren daarom cultuureducatie op scholen in Limburg. Dankzij deze lessen doen zij kennis op over cultuur als fenomeen en als expressiemiddel, ontwikkelen zij culturele en creatieve vaardigheden en talenten.

De uitvoering van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) vindt plaats middels een regionale aanpak via (zes) centrale gemeenten en zes culturele organisaties, de zogenoemde penvoerders. De penvoerders dragen zorg voor de uitvoering van het programma overeenkomstig haar goedgekeurde aanvraag binnen de landelijke deelregeling Cultuureducatie met Kwaliteit (2021-2024).

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft aangekondigd het programma Cultuureducatie met Kwaliteit vanaf 2025 wederom te verlengen voor een periode van 4 jaar. Wij ondersteunen dit initiatief en matchen de Rijksbijdrage voor deze periode. In de uitvoering zetten wij regionale aanpak voort.

Wat gaan wij doen?

- Wij continueren in 2024 de ondersteuning van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit in de huidige vorm. Wij matchen in dit laatste jaar de Rijksgelden met € 630.000. De overige matching vindt plaats door de centrumgemeenten.
- Wij ondersteunen het programma Cultuureducatie met Kwaliteit voor de periode 2025 – 2028 door, samen met gemeenten, eveneens de Rijksbijdrage te matchen. Hiervoor reserveren wij voor de jaren 2025-2028 een bedrag € 750.000 per jaar.
- Wij stimuleren de penvoerders binnen dit programma om aansluiting te zoeken bij BIS-instellingen.
- Het Huis voor de Kunsten Limburg vervult binnen haar werkplan hierbij een ondersteunende, adviserende of verbindende rol, naar behoefte en in afstemming met de penvoerders.
- Wij zetten de samenwerking 'Limburg voor Limburg' met Arriva voort waarmee het leerlingenvervoer van het primair onderwijs naar de culturele instellingen in Limburg wordt gestimuleerd.

6.1.3 Lokale en regionale cultuur

In veel Limburgse dorpen zijn bijzondere monumenten, interessante verhalen en culturele evenementen te vinden. Het zijn juist deze minder bekende voorbeelden die aan iedereen laten zien wat Limburg is en wat Limburgers kunnen. Om cultuur nog beter over Limburg te spreiden en zo dicht mogelijk bij onze inwoners te organiseren, willen wij de komende jaren meer ruimte geven voor lokale en regionale cultuur. Deze vorm van cultuur, die alleen kan bestaan dankzij de inzet van talloze vrijwilligers en leidt tot ontmoeting en verbinding, willen wij in deze periode op diverse manieren ondersteunen.

Wat gaan wij doen?

- Wij ondersteunen, in samenwerking met het beleidskader Samenleven en Bestaanszekerheid, voor de periode 2024 – 2027 bovenlokale evenementen die uiting geven aan lokale en regionale cultuur. Dit gaat vooral om kleine evenementen, zonder besloten karakter. Hiervoor reserveren wij voor de komende vier jaar een bedrag van € 738.328 uit de Programmareserve Cultuur.
- Wij ondersteunen voor de periode 2024 – 2027 grotere festivals en evenementen die bijdragen aan de lokale en regionale cultuur van Limburg. Wij reserveren hiervoor deze periode een bedrag van € 1.800.499 uit de Programmareserve Cultuur.
- Wij richten daarnaast een nieuwe voorziening in voor grote beeldbepalende volksculturele evenementen die terugkerend doch niet jaarlijks plaatsvinden. Dit betreft het Draaksteken in Beesel, de Passiespelen in Tegelen, de heiligdomsvaarten in Maastricht en Susteren en het WMC in Kerkrade. Wij reserveren hiervoor een bedrag van € 1.130.000,- waarvan de helft uit de Programmareserve cultuur en andere helft uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie. Daarnaast verkennen wij in de komende bestuursperiode in hoeverre structurele financiering mogelijk is.

6.1.4 Limburgse Taal

De Limburgse taal is één van de belangrijkste dragers van de Limburgse cultuur en identiteit. We willen dat het Limburgs, in al haar verscheidenheid, een herkenbare taal wordt voor zoveel mogelijk inwoners van de provincie en dat er aandacht is voor inclusiviteit. De Limburgse taal moet een open en positieve toevoeging zijn aan de identiteit van Limburg. Belangrijk hierbij is dat de Limburgse taal aanwezig is in het openbare leven.

Kinderen en jongeren hebben daarbij, in navolging van de adviezen van de Raad van Europa, onze bijzondere aandacht. Zij houden het Limburgs levend voor de toekomst. Daarom werken wij samen met het onderwijs en de kinderopvang. We willen de betrokkenheid van gemeenten en het Rijk hierin verder versterken.

Uit de inputsessie met Provinciale Staten op 1 december 2023 is gebleken dat er niet voldoende draagvlak is om de Limburgse taal op te schalen naar de erkende Deel III status. De huidige Deel II status biedt nog voldoende ruimte en kansen voor versterking. Wij zullen de voor- en nadelen van een Deel III versus een Deel II-erkenning nog nader analyseren. Er is structureel jaarlijks € 1,1 mln. per jaar beschikbaar voor Limburgse Taal.

Wat gaan wij doen?

- Het jaar 2024 benutten wij om met gemeenten, deskundigen, het onderwijs, andere partijen in het veld tot een aanpak te komen die bijdraagt aan het behoud van de Limburgse taal waarbij specifiek aandacht is voor onderwijs en kinderopvang. Wij zullen de voor- en nadelen van een Deel III versus een Deel II-erkenning hierin meenemen. Het plan is vóór de Begrotingsbehandeling 2025 in concept gereed en zal worden voorgelegd aan Provinciale Staten.
- Wij ondersteunen een bewustwordingscampagne van de Limburgse taal en hebben daarbij aandacht voor alle leeftijden, de identiteit van de Limburgse cultuur en Limburgse boegbeelden. Elke Limburger telt.
- Wij ondersteunen nieuwe projecten die het Limburgs als levende taal op bijzondere wijze onder de aandacht brengen bij het grote publiek.
- Wij continueren onze bijdrage aan de grote carnavalsevenementen en leedjeskonkoerse die in het teken staan van de Limburgse taal en die van betekenis zijn voor heel Limburg.
- Wij gaan het gesprek aan met het Rijk ten aanzien van een structurele ondersteuning als aanvullende impuls op het Convenant Limburgse taal (2019).
- Wij werken samen met partijen in het veld om de hierboven genoemde beleidsdoelen te helpen realiseren en denken daarbij aan het Hoes veur 't Limburgs en het Limburgs Museum.

6.1.5 Culturele infrastructuur in Noord-Limburg en Midden-Limburg

Binnen het culturele ecosysteem van Limburg (zie onder 6.3) werken wij aan een goede balans over de hele provincie Limburg. De afgelopen jaren is geconstateerd dat het culturele aanbod in Noord-Limburg en Midden-Limburg in omvang en in verscheidenheid achterblijft ten opzichte van het culturele aanbod van Zuid-Limburg.

De komende jaren spannen wij ons in om dit verschil, samen met onze partners en andere overheden, kleiner te maken. Zo zorgen we ervoor dat alle Limburgers in hun eigen omgeving kunnen genieten van cultuur en erfgoed en dragen we bij aan het blijvend bevorderen van het culturele klimaat in dit deel van Limburg.

Wat gaan wij doen?

- Met de Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025-2028 sturen wij op een groter cultureel aanbod in Noord- Limburg en Midden-Limburg en bieden wij ruimte voor de ondersteuning van meer culturele instellingen in deze regio.
- Om de infrastructuur in Noord- Limburg en Midden-Limburg nog meer te versterken organiseren wij samen met de regio een groeiplan voor Noord-Limburg en Midden-Limburg. In dit groeiplan verkennen we hoe wij meerjarige ondersteuning kunnen inrichten van andere culturele organisaties c.q. collectieven met ontwikkelpotentieel in de regio Noord- en Midden-Limburg. Hiervoor reserveren wij € 4 mln. voor de periode 2024-2027. Daarvan wordt € 1 mln. ingezet als extra bijdrage aan het Limburgs Museum voor de rol ten aanzien van de versterking van de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg. De overgebleven € 3 mln. zal worden ingezet voor het groeiplan voor Noord- en Midden Limburg.
- Wij versterken de positie van cultuur in Noord- en Midden-Limburg richting het Rijk door Limburg te presenteren als één cultuurregio.

6.1.6 Meer aandacht voor werk van eigen bodem

In Limburg wonen en werken heel veel getalenteerde professionals en gepassioneerde vrijwilligers. Zij maken voorstellingen, films en nog veel meer dingen die anderen kunnen ontroeren of juist even hun zorgen kunnen doen laten vergeten.

Als Provincie Limburg stimuleren wij dat nog meer Limburgers kennis (kunnen) nemen van deze cultuuruitingen van eigen bodem en dat makers zich gewaardeerd voelen voor hun bijdrage aan hoe rijk onze Limburgse samenleving is. Juist door onze individuele makers meer te waarderen, versterken we namelijk het brede culturele aanbod in Limburg.

Wat gaan wij doen?

- Wij gaan in gesprek met de daartoe toegeruste partijen uit onze culturele infrastructuur hoe wij meer belangstelling kunnen genereren voor Limburgse kunst, bijvoorbeeld in de vorm van Limburgse kunstprijzen.
- Wij zullen als Provincie Limburg zelf ook een ambassadeur zijn voor de Limburgse cultuursector.

6.1.7 Stimuleren Limburgse popmuziek

Popmuziek is een goed voorbeeld van cultuur die voor iedereen is. Als Provincie Limburg vinden we het daarom belangrijk dat aankomend en gevestigd Limburgs talent in de popmuziek de ruimte krijgt om zich verder te ontwikkelen en zich aan een breed publiek te presenteren.

In samenwerking met onze partners zetten wij ons in om de Limburgse popcultuur zichtbaar te maken en om de sector verder te laten groeien. Zodat met name jonge muzikanten voldoende kansen en goede begeleiding krijgen.

Wat gaan wij doen?

- Wij gaan in gesprek met de stichting Pop in Limburg over een bijdrage (van maximaal € 400.000) aan een nog op te richten fonds voor de Limburgse popsector, gericht op ontwikkeling, onderwijs, productie- en presentatiemogelijkheden.
- Wij leggen hierbij waar mogelijk een koppeling met onze opgave op het gebied van de Limburgse taal.

6.1.8 Jongerencultuur

Cultuur is belangrijk voor iedereen. Met name voor jongeren speelt cultuur een belangrijke rol. Cultuur is belangrijk voor de ontwikkeling en vorming van jongeren. Het helpt ze zelfbewust en creatief te worden. Cultuur helpt jongeren de wereld beter te begrijpen en een eigen identiteit en mening te vormen.

Wij hebben als provincie daarom niet alleen aandacht voor traditionele vormen van cultuur, zoals klassieke muziek en beeldende kunst, maar bieden ook ruimte aan nieuwe vormen van cultuur, zoals binnen de urban culture. Jongeren die bezig zijn met vormgeving, muziek of literatuur, gebruiken ook vaak verschillende digitale vormen om kunst te creëren. Deze nieuwe cultuurvormen, lijken de traditionele cultuurvormen niet te verdringen, maar vullen elkaar juist aan en versterken elkaar. Wij staan nadrukkelijk open voor de versterking van deze nieuwe spelers in het culturele veld, zodat zij hun rol in het Limburgse Cultuurlandschap optimaal kunnen spelen.

Wat gaan wij doen?

- Wij stimuleren het creëren van digitale vormen van kunst en cultuur, omdat zo een nieuw publiek wordt bereikt en een nieuwe doelgroep deel kan nemen aan de Limburgse cultuur.
- Wij stimuleren, mede met het oog op cultuurparticipatie en talentontwikkeling van jongeren, jongere vormen van cultuur, zoals hiphopmuziek, graffiti, diverse dansvormen zoals breakdance en popping, geek culture, spoken word, slam poetry, rap, dj'ing en beatbox.
- Binnen onze subsidieregeling voor de Culturele Infrastructuur 2025-2028 zijn er o.a. mogelijkheden voor ondersteunen en begeleiden van jeugd gericht op participatie en talentontwikkeling. Initiatieven uit de hiphop kunnen ook een beroep doen op de diverse andere subsidieregelingen op het gebied van cultuur. Daarnaast reserveren wij jaarlijks € 25.000 uit de Programmareserve Cultuur voor het stimuleren van initiatieven op het gebied jongeren cultuur.
- Het Huis voor de Kunsten Limburg kan binnen haar taken en werkplan ook ondersteuning bieden aan initiatieven op het gebied van jongeren-cultuur en nieuwe makers helpen zich te organiseren.
- Wij hebben oog voor de samenwerking tussen nieuwe en oude vormen van cultuur.
- Daar waar mogelijk maken wij de verbinding met de beleidskaders Samen leven en bestaanszekerheid en het beleidskader werken aan een toekomstbestendige economie t.b.v. de problematiek rondom voortijdige schoolverlaters/NEET jongeren.

6.1.9 Crowdfunding

Wij geloven in cultuur die voor en door Limburgers wordt gemaakt. Dat zorgt voor draagvlak. Wij dagen daarom culturele instellingen, Limburgse makers en vrijwilligers uit om samen cultuur te maken en ondersteunen projecten die vanuit de samenleving ontstaan.

We doen dit door een samenwerking met het platform www.voordekunst.nl. Dit platform biedt via crowdfunding initiatiefnemers op laagdrempelige wijze de kans om financiering te genereren voor een project en zorgt ervoor dat een breed publiek wordt bereikt. Zo stimuleren wij cultureel ondernemerschap en belonen wij culturele projecten die een breed maatschappelijk draagvlak hebben.

De afgelopen periode is deze vorm van financiering succesvol gebleken. Limburgers zijn gulle gevers. In 2023 hebben meer dan 25 campagnes hun streefbedrag opgehaald en is elke € 1 van de Provincie Limburg door de Limburgers vermenigvuldigd met € 3,40.

Wat gaan wij doen?

- Wij zetten onze samenwerking met het platform www.voordekunst.nl voort en vullen succesvolle campagnes vanaf 70% van hun streefbedrag aan met een maximum van € 10.000 per project. Wij verstrekken hiervoor in totaal een bedrag van € 1 mln. aan het platform, dat de bijdragen aan projecten verstrekt.

6.1.10 Ruimte voor nieuwe ontwikkelingen

Er kan een hoop gebeuren of veranderen in vier jaar tijd, zeker in een sector als cultuur die het bijna als haar opdracht ziet om in dialoog te staan met de samenleving. Dat hebben we in 2020 bijvoorbeeld kunnen zien tijdens de pandemie en zien we de komende jaren misschien wel met de opkomst van het massale gebruik van kunstmatige intelligentie.

Daarom reserveren wij, in lijn met onze ambitie om cultuur en erfgoed te verbinden met maatschappelijke opgaven en open te staan voor verrassende samenwerkingen, nadrukkelijk ruimte om ontwikkelingen te ondersteunen waarmee wij nieuwe vormen van cultuur mogelijk maken of waarbij cultuur wordt gebruikt als middel om mensen te verbinden of maatschappelijke problemen op te lossen. De ondersteuning van reguliere voorstellingen en producties valt hier buiten.

Wat gaan wij doen?

- Wij staan open voor het ondersteunen van veelbelovende nieuwe ontwikkelingen op het gebied van cultuur die aansluiten bij de overkoepelende doelen van dit kader en informeren Provinciale Staten waar nodig per mededeling portefeuillehouder over de via deze weg ondersteunde ontwikkelingen. Wij reserveren hiervoor een bedrag € 1.111.223 binnen de Programmareserve Cultuur.
- Wij stimuleren de samenwerking met het bedrijfsleven in de financiering van veelbelovende nieuwe ontwikkelingen en trekken indien mogelijk samen met gemeenten op.
- We spelen in op incidentele kansen of maatschappelijke ontwikkelingen waarbij cultuur wordt ingezet als middel om maatschappelijke problemen op te lossen, bijvoorbeeld als onderdeel van de gebiedsgerichte wijkaanpak van het kader Samenleven en Bestaanszekerheid. Wij nemen daarbij de aanbevelingen uit het Berenschotrapport 'In de Schijnwerpers' ter harte.
- In het verlengde van het Berenschotrapport 'In de schijnwerpers' hebben wij binnen ons provinciaal beleid in het algemeen aandacht voor de bijdrage die vanuit de culturele en creatieve sector geboden kan worden bij het vinden van oplossingen voor maatschappelijk opgaven. Wij passen zelf als Provincie Limburg de Fair Practice Code toe door in onze bedrijfsvoering marktconforme betaaltarieven te hanteren in geval wij opdrachten geven aan de culturele en creatieve sector.

Onderdeel in de doelenboom Cultuur en erfgoed voor iedereen

Elke Limburger heeft toegang tot alle vormen van cultuur

- In 2027 is het cultureel aanbod en de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg niet alleen vergroot, maar vooral aan de basis versterkt t.o.v. 2023;
- In 2027 is een groter aandeel van de Limburgse jeugd in aanraking gekomen met het cultureel aanbod in Limburg;
- In 2027 is het lokale culturele aanbod dat door de Provincie wordt ondersteund versterkt;
- In 2027 is het gebruik en de zichtbaarheid van de Limburgse taal meer gestimuleerd en gericht op het behoud van het Limburgs.

Culturele infrastructuur

- Aanbevelingen uit visitatieronde bij de Limburgse musea zijn geïmplementeerd;
- Het Limburgs Museum heeft de rol van identiteitsdrager van Limburg omarm en rapporteren hierover;
- Toegankelijk cultureel aanbod van instellingen uit regeling Nadere subsidieregels Cultuur '25-'28;
- 900 kinderen die jaarlijks via Jeugdfonds betaling van contributie of lesgeld bij culturele instellingen hebben ontvangen;
- 50 Limburgse filmproducties met oog voor Limburgse taal, geschiedenis, cultuur.

- Lobby evenwichtige spreiding van cultuur over NL: één Limburgs museum rijksstatus; groter rijkscommitment Limburgse taal; steun BIS-instellingen
- Uitvoeren in 2024 van visitatieronde bij de drie Limburgse musea;
- Steun aan Limburgs Museum voor versterking regionale infrastructuur NML
- Uitvoering Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025-2028 met extra impuls voor Noord- en Midden-Limburg;
- Financiële steun voor Jeugd- en Volwassenenfonds Sport & Cultuur Limburg
- Subsidie aan Huis voor de Kunsten om de amateurkunsten te ondersteunen
- Financiële steun voor Limburgse filmproducties via Limburg Film Office

Cultuurbeleid

- 40 projecten en/of bewustwordingscampagnes ondersteund vanuit de Provincie die het Limburgs als levende taal op bijzondere wijze onder de aandacht brengen.
- 55.000 leerlingen bereikt in primair en voortgezet onderwijs via CmK (ondersteund via de Provincie) in '28;
- 6.000 leerlingen uit basisonderwijs die Arriva, ondersteund vanuit de Provincie, naar Limburgse culturele instellingen in de periode '24-'27 heeft vervoert;
- 120 kleinschalige evenementen & festivals ondersteund vanuit Provincie
- Provinciale ondersteuning voor volks-culturele evenementen zoals Draaksteken, Passiespelen, Heiligdomsvaarten;
- 75 crowdfunding-campagnes via Voor de Kunst-samenwerking '24-'27;
- Provinciale ondersteuning voor meer culturele organisaties en collectieven in Noord- en Midden-Limburg.

- Limburgse taal: visie ontwikkelen op behoud Limburgse taal en activiteiten ontwikkelen in samenspraak met onderwijs, kinderopvang, gemeenten en Rijk + financiële steun aan diverse evenementen (Vastelaovend-events en anderen);
- Uitvoering van programma Cultuureducatie met Kwaliteit, ook voor 2025-2028
- Continuering samenwerking met Arriva ('Limburg voor Limburg') voor meer Limburgse musea
- Nieuw regeling Bovenlokale Evenementen 2024-2027 + Festival-regeling
- Subsidieregeling voor beeldbepalende (niet-jaarlijkse) volksculturele evenementen
- Voortzetten samenwerking Voor de Kunst inzake crowdfunding
- Opstellen groeiplan voor meer culturele organisaties/collectieven in Noord- en Midden Limburg
- Ondersteuning van het nog op te richten fonds voor de Limburgse popsector

Lobby rijk

- In 2027 is er ten minste één museum in Limburg met rijksstatus;
- Meer geld voor Limburgse taal;
- Een sterkere positie voor Limburgse BIS-instellingen in zowel de huidige als de volgende periode.

6.2 Erfgoed

Erfgoed wordt vaak gezien als dat wat Limburg écht Limburgs maakt. Erfgoed is overal en geeft kleur aan de omgeving. In onze provincie worden bijzondere archeologische vondsten gedaan die samen met het landschap, de tradities en monumenten het verhaal vertellen over waar wij vandaan komen, wie we zijn en hoe we ons ontwikkelen. Het is een belangrijke voedingsbron voor onze identiteit en draagt bij aan de leefbaarheid van onze omgeving.

Limburgers zijn met recht trots op hun rijke geschiedenis vol met tradities. Deze tradities en gebruiken zijn diep geworteld in de samenleving en worden van generatie op generatie overgedragen. Zonder de onvoorwaardelijke steun van talloze vrijwilligers en professionals kan het erfgoed niet blijven bestaan. Zij zijn voor het behoud en de beleving van ons erfgoed onmisbaar.

Ons erfgoed is van iedereen. De waarde van erfgoed wordt niet alleen bepaald door het historische belang van plekken of objecten, maar ook door de mensen die daar betekenis aan geven. Limburg wordt meer divers, niet alleen in de samenstelling van de bevolking, maar ook in haar culturele uitingen. Iedereen moet daarom mee kunnen doen met het bepalen, bewaren en doorgeven van erfgoed. Dit betekent dat er in het bepalen van de waarde van erfgoed een veel grotere rol is weggelegd voor alle Limburgers. Hiermee sluiten wij aan bij de ontwikkelingen van het Verdrag van Faro (2005).

Traditie en vernieuwing gaan hand in hand. Erfgoed zorgt voor herkenbaarheid in een snel veranderende omgeving en blijft relevant door met de tijd mee te gaan en ruimte te bieden aan nieuwe initiatieven. Het levend en toegankelijk houden van erfgoed is een taak van ons allemaal. Erfgoed verbindt en brengt mensen samen. In een tijd van groeiende tegenstellingen is de verbindende kracht van erfgoed van groot belang. Het is belangrijk dat zo veel mogelijk mensen in aanraking kunnen komen met erfgoed en het kunnen beleven. Erfgoed moet daarom toegankelijk zijn voor iedereen. Letterlijk, maar ook in de manier waarop verhalen verteld worden moeten diverse doelgroepen zich kunnen herkennen.

Naast het beschermen en behouden van het erfgoed, is het verduurzamen van erfgoed essentieel om het te behouden voor de toekomst. Daarnaast benutten we de kracht van erfgoed voor ontwikkelingen binnen de leefomgeving. Nederland kent een aantal grote opgaven, zoals de energietransitie, de woningbouwopgave of de landbouwtransitie. Erfgoed is hierin geen belemmering maar een inspiratiebron voor visie- en planvorming. Ook dat is de verbindende kracht van erfgoed.

Dit hoofdstuk is een verdere uitwerking van hoofdstuk 6 uit de Programmabegroting 2024 'Cultuur en erfgoed voor iedereen', specifiek onderdeel 6.2 'Erfgoed'.

6.2.1. Instandhouding van gebouwd erfgoed

Restauratieopgave en gebiedsgerichte aanpak

Onze ambitie deze bestuursperiode is om het monumentaal erfgoed in Limburg met een urgente restauratieopgave weer in goede staat te krijgen. Dit doen we om de monumenten voor de toekomstige generaties in stand te houden. Hiermee bereiken we dat zoveel mogelijk Limburgers monumentaal erfgoed (blijven) beleven en dat het verhaal van onze geschiedenis zichtbaar aanwezig blijft in ons landschap, kernen en steden. Het zijn immers kenmerken van de bijzondere religieuze en industriële geschiedenis van Limburg. Op deze manier behoudt erfgoed zijn centrale plek binnen de samenleving.

We zien echter dat restauratieopgaven voor eigenaren steeds complexer worden. Vaak is sprake van meerdere belangen bij de instandhouding van een monumentaal pand, zeker als we kijken naar de omgeving waar een monument zich bevindt. Het gaat soms zelfs om hele monumentale wijken die voor een opgave staan om te transformeren naar de toekomst. Dit vraagt om een gebiedsgerichte aanpak waarbij meerdere opgaven spelen en meerdere partijen betrokken zijn. Slimme verbindingen leggen en op een zo vroeg mogelijk moment in het proces betrokken worden is daarbij van belang. Dit vraagt om een actieve houding en meer faciliterende rol, een rol als zogenaamde 'gebiedsregisseur' of 'gebiedsmakelaar'.

Wat gaan wij doen?

- Wij blijven ondersteuning geven aan zowel rijks- als gemeentelijke monumenten met een urgente restauratieopgave. We geven daarmee uitvoering aan de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies op het gebied van het terugdringen van de restauratieopgave. Hier valt de categorieën industrieel erfgoed tevens onder.
- Wij reserveren een bedrag van € 4,3 mln. uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie specifiek voor kerken, gelet op de omvang van deze categorie die restauratie en onderhoud behoeft. Dat betekent dat kerken naast restauratie en herbestemming ook in aanmerking kunnen komen voor subsidie voor onderhoud. Dat geldt alleen voor kerken waarvan de onderhoudsplannen buiten de SIM-regeling van het Rijk zijn gevallen.
- Wij stimuleren het betrekken van de lokale gemeenschap, het toegankelijk maken van monumenten voor een breed publiek en het vertellen van het verhaal van het betreffende erfgoed vanuit de overtuiging dat monumenten betekenis hebben voor de hele gemeenschap.
- Wij focussen op de kerntaak van de Provincie die ligt op het gebied van restauratie en niet op onderhoud (een uitzondering zijn de kerken). Daarom beëindigen wij de Monulisaregeling na 2024 met 2024 als overgangsjaar voor SIM-beschikkingen die in 2023 en eerdere jaren zijn afgegeven door het Rijk. Voor dit overgangsjaar zetten wij € 600.000,- in. De overige beschikbare middelen op de Provinciale begroting worden enkel ingezet voor restauratie.
- Wij verbeteren de erfgoedmonitor kwalitatief met gegevens over de staat van onderhoud van Limburgse rijksmonumenten (niet zijnde woonhuizen) voor Limburg zodat het instrument en de gegevens beter kunnen worden gebruikt en ingezet.

Wij onderzoeken de mogelijkheid om de monitor uit te breiden met aanvullende gegevens, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat, energie en duurzaamheid.

Duurzaamheid

De instandhouding van erfgoed gaat verder dan alleen onderhoud en restauratie. Het verduurzamen van monumenten is essentieel om het erfgoed voor de toekomst te behouden. Het is belangrijk dat ook deze gebouwen toekomstbestendiger en energiezuiniger worden. Het verduurzamen van monumentaal erfgoed is maatwerk, omdat elk monument anders is. Bij elke ingreep aan een monument moet namelijk rekening worden gehouden met de monumentale waarde van het gebouw. Het is belangrijk de balans te bewaken tussen verduurzaming en het in standhouden van de cultuurhistorische waarde.

Wat gaan wij doen?

→ Duurzaamheid gaat een prominenter onderdeel uit van de verschillende instrumenten op het gebied van gebouwd erfgoed. De grootste wijziging hierin vindt met name plaats bij de uitwerking van de verschillende subsidieregelingen op het gebied van restauratie en herbestemming van gebouwd erfgoed voor de periode 2024–2027.

Herbestemming van ensembles en ErfgoedLAB

Monumenten een nieuwe functie geven, ofwel herbestemmen, is voor eigenaren vaak complex. Met name bij monumenten die onderdeel uitmaken van een zogenaamd 'ensemble'. Een ensemble bestaat uit gebouwen en groene structuren die vanuit historisch gebruik samenhangen en een geschiedenis delen. Bijvoorbeeld een kasteel met bijbehorende tuin, park, bossen, landerijen, visvijvers en boomgaarden. Op dit soort plekken spelen meerdere vraagstukken tegelijk. Denk aan transities gerelateerd aan energie, landbouw, wonen en klimaatadaptatie. Dit vraagt om casusgerichte ondersteuning met de inzet van onder andere expertise en financiële middelen.

Deze inzet van expertise faciliteren wij via het ErfgoedLAB. Binnen dit 'living lab' worden geselecteerde erfgoed casussen door een team van externe experts ondersteund bij (her)bestemmingsvraagstukken. Het ErfgoedLAB plaatst de casusvragen altijd in een bredere fysieke en sociale context. Daarnaast is het ErfgoedLAB een actief platform voor kennisdeling over de benutting van erfgoedensembles voor de actuele transitieopgaven in het landelijk en stedelijk gebied.

Wat gaan wij doen?

- Wij continueren het instrument ErfgoedLAB voor de ondersteuning van herbestemmingsopgaven van erfgoedensembles. Hiermee bouwen we de ingezette platformfunctie, kennisdeling en ondersteuning van erfgoedcasussen met expertteams verder uit.
- Wij bouwen het kennisnetwerk rond het belang van erfgoed in ruimtelijke opgaven verder uit.
- Hiervoor reserveren wij € 375.000,- per jaar uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie.

Grote en complexe opgaven ten aanzien van monumenten

De afgelopen periode is er specifieke aandacht geweest voor een aantal grote monumentale opgaven die bijzonder zijn in hun soort, namelijk voor Abdij Rolduc in Kerkrade, Kloosterdorp Steyl in Venlo, St. Anna in Venray en het Romeins badhuis in Heerlen. Hiervoor zijn provinciale middelen vrijgemaakt. De opgaven worden echter steeds complexer. Het vinden van een duurzame functie voor met name grote monumentale gebouwen is in deze tijd geen sinecure. Dit vraagt om steeds meer maatwerk en flexibiliteit, zeker als je de cultuurhistorische waarden van een monument zoveel mogelijk in stand wilt houden.

De komende periode zullen deze projecten nog voor moeilijke keuzes en opgaven komen te staan. Het is dan ook van belang om, aanvullend op de inzet van gemeenten, te blijven inzetten voor een heldere en krachtige lobby.

Samen met het Rijk, de gemeente, eigenaren en betrokken partijen in het veld blijven wij ons deze periode inspannen voor de duurzame instandhouding en om deze grote monumentale opgaven goed over te dragen aan toekomstige generaties. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de opgave rondom het voormalige ENCI-complex in Maastricht.

Wat gaan wij doen?

- De komende jaren ondersteunen wij vanuit de Programmabegroting gericht enkele grote restauratie opgaven in Limburg waaronder:
- Kloosterdorp Steyl: € 1 mln.
- St. Anna in Venray: € 2 mln.
- Abdij Rolduc: € 2,4 mln.
- Romeins museum de Thermen Heerlen € 1 mln.
- Wij staan ook deze periode klaar om ons voor grote en complexe opgaven ten aanzien van monumenten sterk te maken richting het Rijk en eventuele cofinanciering te labelen aan nieuwe projecten. Hiervoor reserveren wij € 2 mln. uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie.

Restauratiekwaliteit

Wij zetten ons actief in voor de instandhouding van Limburgse gemeentelijke- en rijksmonumenten. De werkzaamheden moeten strekken tot instandhouding van het monument of het zelfstandig onderdeel daarvan. Ze moeten sober, doelmatig en technisch noodzakelijk zijn én gericht op maximaal behoud van monumentale waarden. De landelijke richtlijnen voor restauratiekwaliteit opgesteld door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) zijn hierbij het uitgangspunt. De restauratiekwaliteit kan alleen geborgd worden door deskundigheid en vakmanschap. Het belang van goed geschoolde arbeidskrachten in de restauratiesector wordt hierbij benadrukt. De stichting SRAL Erfgoed Expertise speelt hierbij een belangrijke rol. Het verzorgen van opleidingen en cursussen is een belangrijk onderdeel van het werkplan. Daarnaast spelen zij een belangrijke rol bij het ondersteunen van Limburgse erfgoedinstellingen bij het behoud en restauratie van hun collecties.

Werkzaamheden aan monumenten vereisen een zorgvuldige toets of de monumentale waarden voldoende worden gerespecteerd. Iedere ingreep, hoe klein dan ook, kan de cultuurhistorische waarden aantasten.

Wat gaan wij doen?

- Samen met de Monumentenwacht Limburg en de Rijksdienst bepalen wij hoe wij beter grip kunnen houden op restauratiekwaliteit van gesubsidieerde projecten.
- Samen met het kader 'Werken aan een toekomstbestendige economie voor Limburg 2024-2027' onderzoeken wij de mogelijkheden voor het versterken van het restauratievakmanschap.

6.2.2 Archeologie

Limburg heeft een unieke geschiedenis en erfgoed die niet alleen bewaard, maar ook gekoesterd en gedeeld moet worden. Daarom zijn wij zuinig op onze archeologische resten en spannen we ons in om onze bijzondere vondsten te delen met een breed publiek en te verbinden met de grote verhalen van Limburg.

De periode van 2024-2027 biedt een kans om nieuwe, digitale technologie in archeologisch onderzoek toe te passen. Denk bijvoorbeeld aan een project als de Archeoroute, dat gebruik maakt van augmented reality om de toegankelijkheid en beleving van Limburgs archeologisch erfgoed te verbeteren of het inzetten van citizen science waarbij vrijwilligers online vanuit huis satellietbeelden analyseren en mogelijke vondstplekken aanwijzen.

Wij willen bijdragen aan een omgeving die bevorderlijk is voor innovatie, samenwerking en duurzaam behoud. Wij willen archeologisch erfgoed niet alleen behouden en eren, maar ook het eigenaarschap tussen de gemeenschap en haar verleden versterken. De verhalen over ons archeologisch erfgoed komen het best tot hun recht in hun lokale context. Vele vrijwilligers zijn hierbij betrokken en leveren hun bijdrage aan het behoud van deze vondsten en verhalen. De komende periode zetten wij daarom vooral in op het publieksbereik en publieksparticipatie van archeologie in een lokale context.

Wat gaan wij doen?

- Wij geven uitvoering aan onze wettelijke taken op het gebied van archeologie conform paragraaf 3.1 van dit kader. Zie tevens paragraaf 6.1.9 voor de doelen van Provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten.
- Wij onderzoeken samen met gemeenten de behoefte om de archeologische kennis binnen Limburg te versterken door de inzet van regio-archeologen.
- Wij zetten onze ondersteuning aan archeologische projecten gericht op publieksbereik voort om de kennis over en het behoud van bijzondere Limburgse artefacten te stimuleren en om vrijwilligers te betrekken bij onderzoek.
- Wij blijven de komende jaren gericht de gemeentelijke samenwerking in het kader van de Via Belgica ondersteunen middels een subsidie van maximaal € 80.000 per jaar via de inzet van de Programma-reserve Erfgoed, monumenten en archeologie.
- Wij vinden het belangrijk om archeologische resten in hun oorspronkelijke omgeving aan het publiek te tonen. Wij hebben daarom besloten de publieksfunctie van de Vondst te beëindigen. Daarnaast verkennen wij de komende periode de mogelijkheden voor duurzame huisvesting van het depot waarbij de publieke toegankelijkheid van het depot een randvoorwaarde is.

6.2.3 Verhalen en vrijwilligers

Wij willen ons Limburgse erfgoed niet alleen behouden en beschermen, maar ook toegankelijk maken voor een zo breed mogelijk publiek. Het verleden is namelijk een sleutel om het heden beter te begrijpen en kan voor onze inwoners bijdragen aan een gevoel van thuis.

In de komende periode ondersteunen wij daarom projecten die onbekende, onderbelichte of verdwijnende onderdelen van Limburgs erfgoed op een vernieuwende of verrassende wijze onder de aandacht brengen van een breder publiek. Hiermee willen we onze geschiedenis onder andere zichtbaar maken in de publieke ruimte, zodat alle Limburgers op een laagdrempelige wijze kennis kunnen maken met het bijzondere erfgoed van onze streek.

Een ander belangrijk onderdeel van onze inzet is het versterken van de positie van vrijwilligers, omdat zij de hart en ziel van het Limburgs erfgoed vormen en een belangrijke schakel zijn in het vertellen van het verhaal van Limburg.

Door vrijwilligers meer te waarderen en meer te ondersteunen belonen we het eigenaarschap dat deze groep laat zien en benutten we de grote kracht van deze sector. Daarbij werken we op deze manier toe naar een meer inclusieve rol van de gemeenschap bij het behouden van erfgoed.

Wat gaan wij doen?

- Wij werken samen met het beleidskader 'Samenleven en Bestaanszekerheid' aan een Actieplan Vrijwilligers om vrijwilligerswerk over de hele breedte beter te faciliteren en aantrekkelijker maken.
- Wij bekijken als onderdeel hiervan ook wat wij als bovenlokale overheid kunnen doen om organisatoren van evenementen die last hebben van onnodig belastende regels te helpen, bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met andere overheden en goede voorbeelden die regeldruk verminderen onderling uit te wisselen. Dit doen wij in samenspraak met het kader 'Provincie midden in de Samenleving 2024-2027'.
- Wij zetten onze ondersteuning aan projecten gericht op publieksbereik voort, om de kennis over en het behoud van ons rijke en diverse erfgoed te bevorderen. Hierbij hebben we ook specifieke aandacht voor het klein Limburgs erfgoed. Hiervoor reserveren wij jaarlijks € 200.000,- uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie. Ook is er in dit verband specifieke aandacht voor het immateriële erfgoed van Limburg en de archeologische projecten gericht op het publieksbereik (zoals benoemd onder de derde bullit van 6.2.2). Voor deze twee categorieën reserveren wij € 1,6 mln. uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie.
- Wij vernieuwen de samenwerking met de Stichting Liberation Route Europe, als voorbeeld van hoe erfgoed zichtbaar gemaakt kan worden in de publieke ruimte en reserveren hiervoor van 2024 t/m 2027 jaarlijks € 15.000 uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie.

6.2.4 Digitalisering

Dankzij ons beleid van de afgelopen jaren is Limburg uitgegroeid tot een voorloper op het gebied van het duurzaam digitaliseren van erfgoederen. Hierdoor wordt ons erfgoed toegankelijker voor alle Limburgers en kunnen onze bijzondere collecties gevonden, gezien en gebruikt worden vanuit het gemak van je eigen huiskamer. Een goed voorbeeld hiervan is Ons Limburgs Museum, een online museum waarin je onder andere de museumcollectie kunt bekijken.

Wij blijven deze ontwikkelingen de komende jaren ondersteunen, omdat deze opgave niet enkel door individuele instellingen kan worden volbracht, maar vraagt om een gezamenlijke inspanning van het gehele netwerk. Hierbij werken wij samen met landelijke partners zoals het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE).

Wat gaan wij doen?

- Wij stimuleren de hele sector om digitalisering verder toe te passen en moedigen instellingen aan om samen te werken en deel uit te maken van een actief en betrokken netwerk. Wij onderzoeken hierbij ook een verbreding richting instellingen op het gebied van cultuur.
- Wij verwachten van onze begrotingsinstellingen dat zij het eigenaarschap voor deze opgave verankeren in hun jaarlijkse werkplannen.
- Wij financieren binnen het reguliere werkplan de aanstelling van een digitaal erfgoedcoach bij het Huis voor de Kunsten Limburg (HKL), zodat kleinere organisaties aan de hand van deskundig advies en begeleiding in staat zijn om hun collecties te digitaliseren en de kennis en vaardigheden van hun medewerkers en vrijwilligers te vergroten.
- Wij ondersteunen projecten gericht op publieksbereik, duurzaam conserveren en kennisvergroting en zullen hier een passend instrument voor zoeken.
- Wij blijven Linked Open Limburg (LOL) en de Limburg Collectie ondersteunen, omdat op deze manier wordt gebouwd aan een duurzame infrastructuur voor het behouden en presenteren van digitaal erfgoed.
- Voor bovenstaande zaken reserveren wij € 800.000,- uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie.

6.2.5 Verbindende kracht van erfgoed

Wij zetten ons in voor een optimaal gebruik van de kracht van erfgoed om de regionale identiteit te versterken en de ruimtelijke kwaliteit te behouden.

De historische gelaagdheid van het cultuurlandschap in Limburg is uniek. Het is de uitdaging om dit als een kans te zien voor verhoging van de ruimtelijke kwaliteit bij het ontwerpen van opgaven en transities. In de omvangrijke transities in de fysieke leefomgeving, ten aanzien van wonen, klimaat, energie en landbouw, willen wij via ons cultureel erfgoed inwoners betrekken bij hun leefomgeving en ontwerpers inspireren tot de creatie van meer omgevingskwaliteit. Van belang hierbij is om de kenmerken en de identiteit van een gebied centraal te stellen bij ontwikkelingen. Kennis van gebieden (fysieke kenmerken) en gebruiken (immaterieel erfgoed) kan eigenaren en ontwikkelaars handvaten bieden voor het behoud van erfgoed en het gebruik van historische structuren als inspiratie voor gebiedseigen ingrepen.

Wat gaan wij doen?

- In de actualisatie van de POVI worden de erfgoedbelangen steviger verankerd.
- Wij ondersteunen concrete projecten waarbij erfgoed bijdraagt aan de grotere transities, zoals wonen, klimaatadaptatie, energie transitie en landbouw. Denk hierbij aan Erfgoed Deal projecten.
- Wij stellen uiterlijk in 2025 een cultuurhistorische gebiedsbiografie op met financiële hulp van het Rijk, waarmee de cultuurhistorische waarden van Limburg in kaart wordt gebracht.

6.2.6 Europees Erfgoedlabel

Als Provincie Limburg dragen wij zelf zorg voor een bijzonder stuk geschiedenis: het Verdrag van Maastricht. Het Verdrag van Maastricht, dat op het Gouvernement werd getekend, is niet alleen van belang voor het ontstaan van een gemeenschappelijke Europese munt, maar bepaalde ook dat Europese burgers overal in de EU mochten wonen, werken en studeren.

Vanwege de bijzondere waarde die het Verdrag van Maastricht heeft voor Europa, is het Verdrag in 2018 gelabeld als Europees erfgoed. Aan de toekenning van deze status, het zogenaamde European Heritage Label, zijn eisen gekoppeld. De Provincie Limburg heeft zich hiermee gecommitteerd aan het vergroten van het publieksbereik en de zichtbaarheid van de Europese geschiedenis, bijvoorbeeld door rondleidingen, debatten en archiefvorming.

Wat gaan wij doen?

- Wij zetten in op een brede samenwerking met relevante partners om de betekenis van ons Europese erfgoed te bevorderen en de zichtbaarheid te vergroten, met name richting jongeren.
- Wij ondersteunen bij het onderhouden en uitdragen van het Europese Erfgoedlabel.

6.2.7 Ruimte voor nieuwe ontwikkelingen

De maatschappelijke betekenis van erfgoed wordt steeds belangrijker, bijvoorbeeld door het Verdrag van Faro waar de relatie tussen mens en erfgoed in centraal staat. De betekenis van erfgoed is dus onlosmakelijk verbonden met allerlei actuele ontwikkelingen die voortdurend veranderen.

Een monument bijvoorbeeld is niet meer een op zichzelf staand object maar staat in verbinding met andere (grote) opgaven onder andere op het gebied van leefbaarheid, wonen, natuur, klimaat. Hoe kan erfgoed bijvoorbeeld bijdragen aan gezondheid en welbevinden en welk initiatief wordt hierbij door burgers genomen?

De vraag is hoe we erfgoed bij deze ontwikkelingen niet alleen kunnen behouden voor de toekomst, maar hoe erfgoed ook van grotere betekenis in de samenleving kan zijn vanuit een verbindende rol. Hierdoor krijgt erfgoed een maatschappelijke betekenis en kan het een inspiratiebron zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen. Deze opgaven vragen om verkenning en ruimte voor experiment de komende perioden.

Wat gaan wij doen?

- Wij spelen in op incidentele en maatschappelijke ontwikkelingen waarbij erfgoed wordt ingezet als inspiratiebron met een toegevoegde waarde voor de samenleving.
- Wij houden ruimte binnen ons beleid om in te spelen op het Verdrag van Faro. Denk aan initiatieven die erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen. Erfgoed is van iedereen en samen bepalen we wat het waard is om te bewaren en door te geven aan een volgende generatie.
- Wij hebben aandacht voor de lange termijn effecten van klimaatverandering op het materiële erfgoed.
- Voor deze nieuwe ontwikkelingen reserveren wij € 2,095 mln. uit de Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie

Onderdeel in de doelenboom Cultuur en erfgoed voor iedereen

Behoud van erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties

- In 2027 is een groter percentage monumenten* in betere en duurzame staat dan in 2023
- In 2027 zijn meer vrijwilligers betrokken bij het in stand houden van erfgoed dat door de Provincie Limburg wordt ondersteund;
- In 2027 is door de Provincie ondersteunde erfgoed meer toegankelijk voor een breed publiek;
- Erfgoed wordt als een provinciaal belang meegewogen in alle transitieopgaven.

Erfgoed- infrastructuur

- Groter publieksbereik van activiteiten van provinciale erfgoed instellingen via onderlinge samenwerking en bijdrage instellingen aan CEL vanaf 2025;
- Instandhouding en duurzame huisvesting archeologisch depot met digitale ontsluiting van een groter deel van de collectie
- Gemiddeld 10 bruikleenovereenkomsten per jaar met musea

- Lobby evenwichtige spreiding van erfgoed over NL: meer financiële steun rijk grote monumentale opgaven; bescherming gilde- en schutterswezen
- Structurele ondersteuning provinciale erfgoed-instellingen (SHCL, LGOG, Monumentenwacht, SRAL) en projectondersteuning Coöperatie Erfgoed Limburg.
- Structurele ondersteuning voor OLS-federatie, bepalen subsidiabele activiteiten
- Instandhouding depot en stimuleren bruikleenovereenkomsten en digitalisering

Erfgoedbeleid

- 30 (t/m 2027) uitgevoerde urgente restauraties van monumenten;
- 8 casussen die door ErfgoedLAB-experts zijn begeleid;
- De restauraties van Kloosterdorp Steyl, St. Anna Klooster Venray, Abdij Rolduc en Romeins Museum de Thermen Heerlen zijn in uitvoering
- Begrotingsinstellingen continueren de digitalisering van hun collecties, benutten beschikbare (nationale) expertise hierbij en rapporteren hierover in hun jaarverslagen;
- Realisatie gebiedsbiografie van Limburg uiterlijk 2025.

- Subsidieregeling voor urgente restauratie-opgaven in Limburg 2024-2027 met oog voor duurzaamheid en lokale participatie vrijwilligers/gemeenschappen;
- Verbetering van kwaliteit en uitbreiding dataset van nationale Erfgoedmonitor;
- Beëindigen van de MonuLisa-regeling na 2024;
- Continuering van het ErfgoedLAB;
- Ondersteuning van een beperkt aantal grote restauratie-opgaven in 2024-2027;
- Ondersteuning voor initiatieven die bijdragen aan een breder publieksbereik van erfgoed;
- Aanstelling van een 'digitale erfgoed-coach' binnen Huis voor de Kunsten, ondersteuning digitale initiatieven als Linked Open Limburg en Limburg Collectie;
- Vervolg ViaBelgica en vernieuwde samenwerking met Liberation Route Europe
- Verankering erfgoed in actualisatie van de Provinciale Omgevingsvisie;
- Opstellen cultuurhistorisch gebiedsbiografie samen met Rijk.

Lobby rijk

- In 2027 is er meer rijks geld naar Limburg gegaan voor de grote monumentale opgaven;
- In 2027 is het Rijk zich bewust van de belangen van het gilde- en schutterswezen.

6.3 Het culturele ecosysteem van Limburg

De Provincie Limburg ondersteunt een groot aantal organisaties en samenwerkingsverbanden die samen het culturele ecosysteem van Limburg vormen en cultuur en erfgoed voor alle Limburgers mogelijk maken. Sommige organisaties voorzien in een bepaald aanbod, andere organisaties voeren specialistische of ondersteunende werkzaamheden uit en weer andere organisaties vertegenwoordigen als koepel een onderdeel van onze cultuur waar Limburgers dagelijks van kunnen genieten.

Een deel van dit ecosysteem, ook wel onze culturele infrastructuur genoemd, dienen wij wettelijk in stand te houden op grond van de Erfgoedwet, de wet Revitalisering Generiek Toezicht en het Cultuurconvenant 2021 – 2024 met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Een groot deel van de infrastructuur ondersteunen wij echter vanuit de overtuiging dat toegang tot cultuur en erfgoed belangrijk en verrijkend is voor alle Limburgers. Wij zien hierbij ook op de belangrijke rol die de Limburgse bibliotheken spelen in deze opgave.

Wij vinden het hierbij van belang dat alle organisaties die wij ondersteunen werken op basis van een gezonde bedrijfsvoering en in lijn met de codes en afspraken van de culturele sector.

Dit hoofdstuk is een verdere uitwerking van hoofdstuk 6 uit de Programmabegroting 2024 'Cultuur en erfgoed voor iedereen'.

In bijlage 1 hebben wij het culturele ecosysteem van Limburg in haar geheel weergegeven in een overzicht van al onze structureel ondersteunde organisaties en samenwerkingsverbanden.

6.3.1 Provinciale Musea

Limburg is trots op haar cultureel erfgoed en kunstschaten. Inwoners en bezoekers kunnen deze zien en beleven in onze drie provinciale musea, te weten: het Bonnefantenmuseum in Maastricht, het Limburgs Museum in Venlo en het Discovery Museum in Kerkrade. Samen vormen deze instellingen een belangrijk onderdeel van ons cultureel ecosysteem.

Wij streven naar florerende musea die, ieder vanuit hun eigen signatuur, de basis op orde hebben en klaar zijn voor de toekomst. Daarbij hoort dat de bedrijfsvoering op orde is, maar ook dat zij aansluiten bij de maatschappelijke opgaven in de samenleving. Wij vinden het belangrijk dat onze musea toegankelijk zijn voor alle inwoners van Limburg. Het Limburgs Museum heeft daarin specifiek een rol ten aanzien van de Limburgse identiteit en de versterking van de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg.

Wat gaan wij doen?

- Wij voeren in 2024 een visitatie uit bij de drie provinciale musea, zowel met betrekking tot het culturele aanbod, aansluiting met de maatschappelijke opgaven als met betrekking tot de bedrijfsvoering en governance. Hiervoor reserveren wij eenmalig € 150.000 uit de Programmareserve Cultuur.
- Wij onderzoeken, in het kader van het coalitieakkoord en als onderdeel van de te houden visitatie, tevens de mogelijkheid tot gratis toegang voor jongeren tot en met 12 jaar.
- Wij onderzoeken of we de fluctuerende energielasten van de provinciale musea kunnen compenseren en of deze fluctuerende lasten structureel kunnen worden geborgd. Daarnaast compenseren wij eenmalig in 2024 de gestegen kosten als gevolg van inflatie en CAO-indexeringen.
- Wij zetten ons, samen met onze partners, in voor de volwaardige erkenning van ten minste één museum in Limburg als Rijksmuseum en matchen mede in dit kader de aanvullende rijksbijdrage aan dit museum binnen de BIS 2021-2024 en de BIS 2025-2028 met een maximum van € 250.000 per jaar.
- Wij stellen aan het Limburgs Museum als 'identiteitsdrager' van Limburg € 500.000 per jaar extra steun ter beschikking voor de jaren 2024 t/m 2027. Van dit bedrag is € 200.000 beschikbaar in de Programmabegroting via de koppeling met Limburgse taal. Aanvullend wordt een bedrag van € 300.000 per jaar gereserveerd in de Programmareserve Cultuur. De ambitie is echter om dit structureel te dekken. Randvoorwaarde is dat de bedrijfsvoering en governance van het Limburgs Museum daartoe afdoende is ingericht.
- Wij stellen aan het Limburgs Museum, voor de rol ten aanzien van de versterking van de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg, € 250.000,- per jaar ter beschikking voor de jaren 2024 t/m 2027. Dit bedrag wordt gedekt uit de middelen voor het groeiplan voor Noord- en Midden-Limburg (Programmareserve Cultuur). Hierbij is het van belang dat het Limburgs Museum makers uit Noord- en Midden Limburg betreft.

6.3.2 De culturele infrastructuur

Het is onze kerntaak om, samen met het Rijk en de gemeenten, te zorgen voor een sterke culturele infrastructuur. Het jaar 2024 is het laatste jaar voor de ondersteuning van de instellingen binnen het Cultuurplan en de Subinfrastructuur. Voor de periode 2025 – 2028 worden instellingen binnen de Nadere Subsidie-regels Culturele Infrastructuur 2025 –2028 ondersteund. Alle instellingen binnen deze regeling worden voor een periode van vier jaar gesubsidieerd om een breed en gevarieerd cultureel aanbod in Limburg in stand te houden. Hiermee stopt vanaf 2025 het Cultuurplan en de Provinciale Subinfrastructuur.

De huidige begrotingsinstellingen (Philzuid, Opera Zuid en de Jan van Eyck Academie) dienen net als andere instellingen een subsidieaanvraag voor deze regeling in. Daarnaast hebben wij gericht aandacht voor culturele instellingen die een specifieke functie vervullen op het gebied van sectorale ondersteuning, de ontwikkeling van talent of cultuurparticipatie. De nieuwe regeling biedt ook meer garantie voor het versterken van het cultuuraanbod in Noord- en Midden-Limburg. Met de Nadere subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025-2028 werken wij zodoende aan een betere spreiding van het culturele aanbod binnen Limburg.

Wat gaan wij doen?

- Wij continueren onze subsidierelaties binnen het Cultuurplan en de Subinfrastructuur in 2024 en de ondersteuning aan de begrotingsinstellingen Philzuid, Opera Zuid en Jan van Eyck Academie.
- Wij voeren vanaf 2025 de Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025-2028 uit. Deze regeling is reeds op 14 maart 2023 vastgesteld door Gedeputeerde Staten.
- De Cultuurtank Limburg adviseert het college van Gedeputeerde Staten over de besluitvorming over de subsidieaanvragen in het kader van de Culturele Infrastructuur 2025-2028 en monitort deze gedurende deze periode.
- Wij kennen geen extra provinciale subsidies op het gebied van Cultuur toe voor instellingen die een bijdrage ontvangen in de Nadere Subsidie-regels Culturele Infrastructuur 2025-2028.
- Wij maken ons hard voor een grondige landelijke stelselherziening zodat de BIS resulteert in een sterkere infrastructuur en meer landelijke middelen in Limburg. Wij benutten in onze overleggen met landelijke partners de aanbevelingen uit het Berenschotrapport 'In de schijnwerpers'.

6.3.3 Erfgoedinstellingen

Om uitvoering te geven aan onze doelstellingen op het gebied van erfgoed, monumenten en archeologie ondersteunen wij structureel het Limburgs Geschiedkundig en Oudheidkundig Genootschap (LGOG), de Monumentenwacht Limburg (MWL), het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL), de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) en het Steunpunt voor Archeologie & Monumentenzorg (SAM).

Deze instellingen en het steunpunt behoren tot het culturele ecosysteem van Limburg en dragen ieder vanuit de eigen expertise bij aan het behoud van ons Limburgs erfgoed. De afgelopen jaren zijn al deze instellingen en het steunpunt bovendien aan de slag gegaan om een groter publiek te bereiken en meer samen te werken. Deze doelstellingen blijven, samen met het duurzaam digitaliseren van ons erfgoed vanuit het oogpunt van de gebruiker, ook de komende jaren richtinggevend voor deze instellingen en het steunpunt.

Wat gaan wij doen?

- Wij verwachten van onze erfgoedinstellingen dat zij samen met het Limburgs Museum de dragende partijen zijn voor samenwerking binnen de erfgoedsector via de Coöperatie Erfgoed Limburg (CEL). (zie verder onder 6.3.6)
- Wij verwachten van onze instellingen en het steunpunt op het gebied van erfgoed dat zij zich in blijven zetten voor digitalisering, een groter publieksbereik, een gezonde bedrijfsvoering en meer samenwerking.
- Wij onderzoeken of deze organisaties hierbij ook gebruik kunnen maken van de studio van de Provincie Limburg.

6.3.4 Huis voor de Kunsten Limburg

Limburg heeft een rijk verenigingsleven waar wij trots op zijn. Veel Limburgers komen in hun eigen tijd bij elkaar om samen cultuur te maken of om samen de geschiedenis van Limburg te beschrijven. Dit is niet alleen een persoonlijke bron van ontspanning en plezier, maar is ook van waarde voor de Limburgse samenleving. De provinciale ondersteuning van dit verenigingsleven en de amateurkunsten vindt plaats via het Huis voor de Kunsten Limburg (HKL).

Wat gaan wij doen?

- Wij subsidiëren het HKL enkel om zich in te zetten voor het versterken van de amateurkunsten en de erfgoedsector. HKL helpt bij actuele opgaven gericht op toekomstgerichte oplossingen en op zelfstandigheid van sectoren/partijen die ondersteund worden. De plannen hiervoor worden jaarlijks aan ons voorgelegd middels een werkplan. Individuele beoefenaars, professionele organisaties, zzp-ers (behalve voor versterking van het verenigingsleven), onderwijs, de zorg- en welzijnssector en gemeenten behoren niet tot de directe doelgroep van HKL, tenzij anders met de Provincie Limburg overeengekomen.
- Ten aanzien van de rol van HKL in de ondersteuning van de achterban van de drie grote muziekbonden vanaf 2025: zie paragraaf 6.3.8.
- Wij verwachten dat het Huis voor de Kunsten ondersteuning biedt aan het Hoes veur 't Limburgs en de Coöperatie Erfgoed Limburg en daarnaast uitvoering geeft aan het Steunpunt Archeologie & Monumentenzorg Limburg.

6.3.5 Filmfonds Limburg

Het Limburgse landschap is schitterend om naar te kijken en biedt de perfecte achtergrond voor elk verhaal. Wij willen dat Limburg een aantrekkelijke plek is voor filmmakers die ruimte en middelen zoeken om hun projecten te verwezenlijken. Wij vinden het belangrijk dat de Limburgse taal, de Limburgse cultuur en de Limburgse geschiedenis ook op deze wijze wordt vastgelegd en gedeeld kan worden met anderen.

Wij maken daarom structureel middelen vrij om de filmproductie in Limburg te stimuleren en om het productieklimaat in Limburg te bevorderen.

Wat gaan wij doen?

- Wij verlenen in 2024 een subsidie van € 400.000 aan het Limburg Film Office ten behoeve van filmproducties met oog voor Limburgse geschiedenis, taal en cultuur.
- In het kader van de structurele ondersteuning van het Limburgs Film Fonds via de Programmabegroting gaan wij in 2024 in overleg met de sector, waaronder het Limburg Film Office, over de verdere invulling van deze ambitie.

6.3.6 Coöperatie Erfgoed Limburg

Limburg heeft veel professionele organisaties, wetenschappelijke instellingen en historische verenigingen of stichtingen die zich inzetten voor het behoud en beheer van erfgoed en het Limburgse cultuurlandschap. Wij vinden het belangrijk dat binnen dit netwerk wordt samengewerkt in het belang van het Limburgs erfgoed, met het oog op meer zichtbaarheid, publieksbereik en toegankelijkheid.

Vanaf 2018 wordt via de Coöperatie Erfgoed Limburg (CEL) daarom gewerkt aan het uitbouwen en vormgeven van structurele afstemming en samenwerking tussen de instellingen die zich op provinciale of regionale schaal bezig houden met erfgoed.

Wat gaan wij doen?

- Wij verwachten van het Limburgs Museum, het SHCL, het LGOG, de Monumentenwacht Limburg en de SRAL dat zij de coöperatieve projecten van CEL financieel en inhoudelijk mede vormgeven vanuit hun werkplannen.
- Wij ondersteunen daarnaast de Coöperatie Erfgoed Limburg met maximaal € 120.000 per jaar aan projectsubsidies uit de programma-reserve Erfgoed.
- Wij vragen het Huis voor de Kunsten Limburg de secretariële ondersteuning van de CEL te blijven verzorgen op basis van onderlinge afspraken.

6.3.7 Schutterij- en gildewezen

Het schutterij- en gildewezen is een geliefd en herkenbaar onderdeel van onze Limburgse volkscultuur. De verenigingen hebben daarnaast een verbindende functie in onze dorpen en kleine kernen. Het Oud Limburgse Schuttersfeest (OLS), dat iedere eerste zondag van juli plaatsvindt en al bestaat sinds 1876, is hier het levende bewijs van.

De afgelopen jaren hebben wij de Oud Limburgse Schuttersfederatie (OLSF), die een groot deel van de Limburgse schutterijen vertegenwoordigd, uitgedaagd om een visie te ontwikkelen op de toekomst van het Limburgse schutterswezen.

Wij belonen deze inspanning nu door de federatie op te nemen op onze begroting, zodat zij samen met schutterijen, gilden, schuttersbonden, het Limburgs Schutterij Museum en de organisatie van het Oud Limburgs Schuttersfeest, zorgen dat deze bijzondere Limburgse traditie wordt gekoesterd, onderhouden en doorgegeven.

Wat gaan wij doen?

- Wij stellen € 108.000 per jaar ter beschikking voor de ondersteuning van het hele schutterij- en gildewezen, inclusief het Oud Limburgs Schuttersfeest.
- Wij leggen in 2024, in afstemming met de federatie, vast welk soort activiteiten in aanmerking komen voor subsidie.
- Wij vragen de Oud Limburgse Schuttersfederatie om haar plannen hiervoor, samen met haar partners, jaarlijks aan ons voor te leggen in een werkplan.

6.3.8 Limburgse muziekbonden

Limburg staat ook bekend om haar rijke muziekcultuur. Zelfs het kleinste dorp heeft zijn eigen harmonie, fanfare, tamboerkorps of koor waardoor Limburgers op een laagdrempelige wijze in aanraking kunnen komen met muziek. Grote talenten komen voort uit dit deel van het Limburgse verenigingsleven.

Wij hechten daarom belang aan de (volks)culturele functie die de Limburgse Bond voor Muziekgezelschappen (LBM), de Limburgse Bond van Tamboerkorpsen (LBT) en het Verenigd Netwerk Koorzang Limburg (VNK-L) hebben voor hun achterban.

Wij financieren deze organisaties daarom afzonderlijk de komende periode, zodat dit bijzondere culturele erfgoed van Limburg behouden blijft en zich verder kan ontwikkelen.

Wat gaan wij doen?

- Wij ondersteunen de Stichting Klankkleur Limburg (SKL) vanaf 2025 niet meer als steunfunctieorganisatie.¹ Wij kiezen ervoor alle kennis en kunde rondom verenigingsondersteuning te centraliseren bij het HKL en voor overige activiteiten (bijvoorbeeld opleidingen, concoursen, evenementen, administratieve tools, juridische ondersteuning en insignes) rechtstreekse subsidierelaties aan te gaan met de bonden. Het staat hen vrij hierbij SKL in te schakelen (zie paragraaf 6.3.4).
- Het jaar 2024 is een overgangsjaar waarin SKL haar werkplan uitvoert in lijn met de beleidsdoelen van afgelopen periode. Indien LBT conform haar wens juridisch uit SKL treedt kan dat gevolgen hebben voor de subsidieverlening aan SKL en/of ondersteunen wij LBT rechtstreeks.
- Wij leggen in 2024, in afstemming met de muziekbonden, vast welk soort activiteiten in 2025-2027 in aanmerking komen voor subsidie en ondersteunen de LBM, de LBT en het VNK-L vanaf 2025 rechtstreeks in lijn met deze afspraken.
- Bovenstaande werkwijze is van toepassing tenzij de drie muziekbonden LBM, LBT en VNK-L uiterlijk 1 mei 2024 in gezamenlijkheid bij de Provincie Limburg kenbaar maken dat zij gedrieën willen blijven samenwerken binnen SKL. In dat geval gaan wij opnieuw in gesprek met SKL over de invulling van de ondersteuning aan de muziekverenigingen vanaf 2025.

¹ Dit leidt tot een begrotingswijziging vanaf 2025.

Het financieel overzicht in paragraaf 9 is gebaseerd op de begroting 2024 waarin deze wijziging nog niet is opgenomen.

6.3.9 Provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten

Iedere Provincie is op basis van de Erfgoedwet verplicht om een depot in stand te houden voor archeologische vondsten. In het Provinciaal depot gevestigd in Heerlen bewaren wij deze vondsten in ruim 8.000 dozen en documentatie van zo'n 5.800 archeologische onderzoeken. Per jaar worden er gemiddeld zo'n 150 archeologische onderzoeken door opgravingsbedrijven gedeponereerd die door de Provincie worden gecontroleerd, geregistreerd en op een verantwoorde manier worden opgeslagen.

In het depot bevinden zich, als erfenis uit het verleden, ook een aantal nog niet uitgewerkte archeologische onderzoeken. Om kenniswinst over archeologie te vergroten en een breder publiek van de resultaten in kennis te stellen, laten wij een aantal onderzoeken de komende periode uitwerken.

Naast het beheer en behoud van vondsten en documentatie, dragen wij ook zorg voor de toegankelijkheid van het materiaal voor onderzoekers, studenten en een groter publiek van geïnteresseerden. Tevens sluiten wij elk jaar gemiddeld 10 bruikleenovereenkomsten af met musea voor verschillende tentoonstellingen, zodat de vondsten uit de Limburgse bodem te zien zijn voor een breed publiek.

Wat gaan wij doen?

- Wij houden het Provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten in Limburg in stand en verkennen de mogelijkheden voor een duurzame huisvesting en het vergroten van het publieksbereik van depot.
- Wij ambiëren een toename van bruikleenovereenkomsten met musea zodat archeologische vondsten worden tentoongesteld aan een breed publiek. Dit doen we door musea actief te benaderen en de ontsluiting van de digitale collectie te bevorderen.
- Wij willen het aantal onuitgewerkte archeologische onderzoeken dat zich in het depot bevindt terugdringen. Gezien de duur en de kosten van een dergelijke wetenschappelijke uitwerking laten ten minste één onderzoek per jaar uitwerken.

Productoren voor de Limes

In de Romeinse tijd was Zuid-Limburg al een belangrijk oecumenisch gebied. Het landschap werd intensief bebouwd. Het landschap werd intensief bebouwd met veldbouw en andere landbouwproducten dan nodig was voor de lokale markt.

Hun belangrijkste afzetmarkt vormden namelijk de terugkeerende Romeinse soldaten die langs de Rijn waren gelegerd.

De Rijn was in de Romeinse tijd de noordelijke grens - de Limes - van het Romeinse rijk. Limes de grens lagen wachttorens en hier en daar grote ligplaatsen voor van keulen de belangrijkste was.

Die werden bemand door Romeinse soldaten. En die moesten natuurlijk eten want met een lege maag kun je niet lang vechten.

Villa Herkenberg

Grote archeologische vondsten worden vaak per toeval gedaan. Zo zag pastoor Augustus Habets een paar honderd meter van deze plek - in de akker die Habets' grafsteen oog herkende en direct Romeinse bouwmaterialen.

Diezelfde vondst was het begin van de opgraving van Villa Herkenberg. De eerste grootschalige archeologische opgraving in Zuid-Limburg.

Habets maakte een uitgebreid verslag en tekeningen van wat hij en zijn helpers aantroffen: een hoofgebouw met een badtrek met een mooie vierer en fragmenten van wandschildering. De villa kreeg de naam **Villa Herkenberg**.

Tot zijn verrassing vond Habets ook een skelet. Het lag met zijn gezicht naar beneden in de badruimte. De villa zou volgens Habets in 176 na Christus zijn overvallen en vernast door de Germanen van de Chauken.

Weren dit de stoffelijke resten van de villa-eigenaar die overmeesterd was? Of was het de beul die de villa moest beschermen terwijl zijn meester een veilig heenkomen had gezocht?

In 2003 werd de villa deels opnieuw opgegraven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het doel van deze opgraving was vast te stellen waar de grenzen van het villaterrein precies lagen.

Het onderzoek bevestigde wat Habets 150 jaar geleden al vertelde: Villa Herkenberg was een Romeins bouwwerk. Ook werden de archeologen bij deze opgraving het villa-terrein 8 hectare groot te zijn geweest: 12 voetbalvelden!

Villa Herkenberg heeft alsmede het grootste Romeinse erf van alle bekende gevonden villaterreinen in Zuid-Limburg. Het heeft status. Wanneer Villa Herkenberg precies is gebouwd is onzeker. Voor de hand ligt het einde van de 1e eeuw na Christus. Toen de

Welke dwarsverbanden liggen er met andere kaders ?

In het beleidskader 'Cultuur en erfgoed voor iedereen' worden, vanuit de gedachte van integraal werken en om het provinciale beleid elkaar op allerlei manieren te laten versterken, verbindingen gelegd met de volgende beleidskaders van de Provincie Limburg:

Beleidskader 'Samen leven & bestaanszekerheid'

- Vrijwilligersinitiatieven en bovenlokale evenementen
- Jeugdfonds Cultuur & Sport
- Volwassenfonds Cultuur en Sport

Beleidskader 'Toekomstbestendige economie'

- Erfgoedlabel
- Cultuureducatie-onderwijs

Beleidskader 'Nieuwe Energie & Schone Leefomgeving'

- Verduurzaming maatschappelijk vastgoed
- Verduurzaming monumenten

Beleidskader 'Leefbare Steden & Dorpen'

- Ruimtelijke inbedding
- Leefbaarheidsfonds
- Archeologie

Beleidskader 'Een bereikbaar en toegankelijk Limburg'

- Limburg voor Limburg. Een maatschappelijk initiatief van Arriva waarmee het leerlingenvervoer van het primair onderwijs naar culturele instellingen in Limburg wordt gestimuleerd.

De komende jaren zullen de opgaven in samenhang met deze andere kaders worden uitgevoerd om de ambities uit dit kader om te zetten in publieke waarde voor alle Limburgers.

07

Organisatie van de uitvoering: slagkracht realiseren en impact maken

De ambities uit dit kader kunnen niet in isolatie tot stand komen. Steeds meer zijn wij afhankelijk van samenwerkingspartners, omgevingsfactoren en het Rijk. Daarnaast zien wij dat het takenpakket van de Provincie groeit. Deze nieuwe ambities en eventuele aanvullende taken vanuit het Rijk worden toegevoegd aan onze bestaande wettelijke taken en aan ons doorlopende beleid.

Bovendien is de aard van de opgaven aan het veranderen: zij vragen steeds meer een om een slagvaardige en integraal werkende organisatie. Dit vraagt meer dan voorheen om een realistische blik op de uitvoerbaarheid van onze plannen. In deze paragraaf, een vast onderdeel van alle provinciale beleidskaders, gaan wij hier op in.

08

8.1 Prioriteitstelling, rol en uitvoeringsniveau

Wij voorzien in de uitvoering van dit kader een aantal specifieke prioritaire opgaven die wij in de uitvoering en het richten van het ambtelijk apparaat voorrang geven. Dit betreft het behoud van de Limburgse taal, investeringen in de culturele infrastructuur van Noord- en Midden-Limburg, het ondersteunen van traditie door vernieuwing en het verder verbeteren van de toegankelijkheid van cultuur en erfgoed door o.a. vrijwilligers te faciliteren.

Naast de prioritering van ambities kan in veel gevallen gevarieerd worden in de manier waarop wij een ambitie uitvoeren. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van opdrachten, subsidieverlening of door partners in het veld met elkaar te verbinden. In hoofdstuk 3 hebben wij reeds omschreven hoe wij onze provinciale rol invullen en hebben wij aangegeven welke instrumenten of medebewindstaken de Provincie heeft om een bijdrage te leveren aan de gewenste maatschappelijke resultaten die in dit kader beschreven staan. Om aan de ambities uit dit kader verdere uitvoering te kunnen geven, moeten wij ook keuzes maken en focus aanbrengen. Dit koppelen wij aan het proces van de taakstelling, waarbij wij reeds in de begroting hebben aangegeven hier bij de Voorjaarsnota 2024 invulling aan te geven.

8.2 Middelen en samenwerking

In de financiële paragraaf (zie paragraaf 9) wordt meer inzicht gegeven in de middelen die voor dit kader beschikbaar zijn. Voor dit kader zijn er, bijvoorbeeld ten aanzien van het behoud van onze Limburgse monumenten, middelen van het Rijk beschikbaar om ons beleid uit te voeren. Daarnaast zijn diverse culturele instellingen opgenomen in de begroting van de Provincie Limburg, vragen wij gemeenten om projecten en cultuureducatie mede te financieren en ondersteunen wij een platform dat gebruikt maakt van crowdfunding.

Tegelijkertijd zijn er altijd externe afhankelijkheden die ook in Limburg doorspelen. De culturele sector is op dit moment bijvoorbeeld nog steeds aan het herstellen van de pandemie. Vanuit de sector wordt daarnaast in toenemende mate een tekort aan vrijwilligers gesignaleerd. Dit zijn risico's en afhankelijkheden waar wij rekening mee moeten houden. Tenslotte zijn wij afhankelijk van de samenwerking met onze partners om uiteindelijk publieke waarde voor de Limburger op te leveren. Dat geldt in het bijzonder voor cultuur en erfgoed, aangezien het vrijwilligers en professionele makers zijn die samen het culturele aanbod in Limburg bepalen.

Samenwerking met culturele instellingen

In hoofdstuk 6.3 is weergegeven met welke instellingen wij samenwerken om het culturele aanbod van Limburg op peil te houden. Wij doen dat door heldere afspraken te maken en deze vast te leggen in jaarlijkse werkplannen. Binnen de Nadere subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025 – 2028 worden wij hierbij geadviseerd door de Cultuurtank Limburg.

Alle instellingen waar wij mee samenwerken zijn afhankelijk van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en van (betalend) publiek dat voorstellingen of tentoonstellingen komt bezoeken. Dat laat onverlet dat wij bij het beoordelen van werkplannen ook aandacht hebben voor de bedrijfsvoering van deze organisaties. Kleinere verenigingen of stichtingen, die werken met vrijwilligers, willen wij juist in vertrouwen ruimte geven om lokale en regionale projecten mogelijk te maken.

Samenwerking met het Rijk en andere overheden

In hoofdstuk 3 is weergegeven dat wij samen met het Rijk een aantal belangrijke opgaven voor Limburg op willen pakken. Het gaat dan bijvoorbeeld om grote projecten op het gebied van monumenten of een betere spreiding van culturele voorzieningen. Dit alles doen wij in de geest van het rapport 'Elke Regio Telt' en, daar waar dat effectief is, ook via het Interprovinciaal Overleg (IPO). Onze samenwerking met de Limburgse gemeenten is belangrijk. Wij vinden dat ons beleid ondersteunend moet zijn aan het gemeentelijk beleid. Daarom proberen we onze financiële inzet zoveel als mogelijk te koppelen aan de financiële inzet van gemeenten, zodat we samen een hefboom vormen ten behoeve van cultuur en erfgoed.

Samenwerking met het bedrijfsleven en fondsen

De Provincie Limburg richt zich in eerste instantie op die vormen van cultuur en erfgoed die zonder steun niet kunnen bestaan. Wij verwelkomen hierbij echter een brede samenwerking met bijvoorbeeld Limburgse bedrijven, culturele ondernemers of particuliere fondsen.

Wij wijzen daarbij ook op de grote maatschappelijke waarde die cultuur en erfgoed hebben voor bijvoorbeeld toerisme, het Limburgse landschap en voor een aantrekkelijke omgeving om in te wonen en te werken.

8.3 Interne en externe afhankelijkheden

Strategie of beleid is zo sterk of zo zwak als haar uitvoering. Bij de realisatie van de ambities in dit kader, zijn wij grotendeels afhankelijk van onze externe partners zoals het Huis voor de Kunsten Limburg, de Coöperatie Erfgoed Limburg en diverse andere partners en instellingen waar wij structureel of binnen een of meerdere projecten mee samenwerken.

Binnen onze eigen organisatie zijn er afhankelijkheden in de uitvoering. De uitvoering van dit kader is hoofdzakelijk ondergebracht binnen de personele begroting van het cluster Cultuur. In hoofdstuk 7 is reeds beschreven met welke clusters wij op de inhoud samenwerken om de ambities uit dit kader waar te maken. Dit biedt kansen om vanuit cultuur en erfgoed waarden toe te voegen aan bredere opgaven of juist om gebruik te maken van de kennis en kunde die elders in de organisatie belegd is.

Het cluster Cultuur werkt in de uitvoering ook samen met ondersteunende clusters, zoals het cluster Financiën, het cluster Algemene Juridische Zaken en het cluster Subsidies. Zonder deze samenwerking is het niet mogelijk om de ambities uit dit kader om te zetten in publieke waarde voor alle Limburgers.

Financiën

De cijfers in de financiële tabel tonen alle middelen beschikbaar voor dit kader, en vallen dus onder mandaat Gedeputeerde Staten. Dit mandaat hebben Provinciale Staten voor bestaande middelen reeds gegeven bij het vaststellen van de programmabegroting 2024, en voor nieuwe middelen middels de begrotingswijziging bijgevoegd bij dit voorstel. De resterende middelen in de programma reserves zijn dus nog niet vrijgegeven en vragen om een separaat besluit. In lijn met de financiële verordening neemt Provinciale Staten dit besluit als onderdeel van de reguliere P&C-momenten rond de voorjaarsnota, najaarsnota en de begroting. Daar waar mogelijk hebben wij wel een doorkijk gegeven over de inzet van deze middelen, echter is deze doorkijk in deze fase nog onvoldoende uitgewerkt om een formeel besluit over te nemen. Op deze manier zorgen we ervoor dat uw Staten uw kader stellende en controlerende rol goed uit kunnen oefenen.

09

In dit hoofdstuk is een totaal financieel overzicht opgenomen. Hierin is te zien:

- welke middelen structureel in de begroting zijn opgenomen;
- welke middelen betrekking hebben op aflopend beleid van de vorige collegeperiode;
- hoe de Programmareserves Cultuur en Erfgoed worden ingezet.

Toelichting

6.1.1. Cultuur

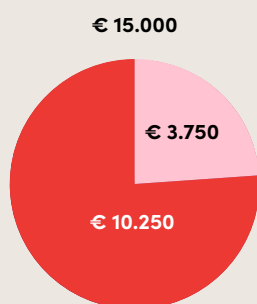
Binnen deze programmalijn zijn voor deze coalitieperiode in 2024 t/m 2027 jaarlijks € 3,73 mln. structurele baten geraamd (huurinkomsten Limburgse musea). Aan incidentele baten is in 2024 € 1,30 mln., in 2025 t/m 2027 jaarlijks € 0,98 mln. geraamd (inzet reserves en Rijksbijdrage). Voor de lasten is in deze programmalijn voor deze coalitieperiode structureel een bedrag geraamd in 2024 € 31,14 mln., in 2025 € 29,84 mln., in 2026 € 29,53 mln., in 2027 € 29,52 mln. Hiervan is in 2024 t/m 2027 jaarlijks € 3,20 mln. bestemd voor personeelskosten en afschrijvingslasten van de gebouwen. Voor het beleidskader is in 2024 € 23,34 mln., in 2025 t/m 2027 jaarlijks € 26,33 mln. te besteden. Incidenteel is in 2024 € 4,59 mln. en in 2025 € 0,30 mln. geraamd. Voor de inzet van de Programmareserve is in 2024 € 1,95 mln., in 2025 t/m 2027 jaarlijks € 0,55 mln. geraamd.

6.2.1. Erfgoed, monumenten en archeologie

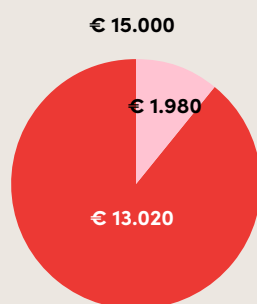
Binnen deze programmalijn zijn voor deze coalitieperiode in 2024 t/m 2027 jaarlijks € 1,94 mln. structurele baten geraamd. Dit is een Rijksbijdrage voor de restauratie van rijksmonumenten. Voor de lasten is in deze programmalijn voor deze coalitieperiode in 2024 t/m 2027 jaarlijks € 8,65 mln. structureel een bedrag geraamd. Hiervan is in 2024 t/m 2027 jaarlijks een bedrag van € 1,28 mln. bestemd voor personeelskosten. Een bedrag van jaarlijks € 7,37 mln. (2024 t/m 2027) is te besteden voor het beleidskader. Incidenteel is in 2024 € 0,48 mln., in 2025 € 0,37 mln., in 2026 € 0,36 mln., in 2027 € 0,21 mln. geraamd. Voor de inzet van de Programmareserve is een bedrag van jaarlijks, € 0,42 mln. (2024 t/m 2027) geraamd.

Cultuur en erfgoed voor iedereen

Programmareserve Cultuur

Programmareserve Erfgoed

x €1.000		2024	2025	2026	2027
Totaal 6.1.1. Cultuur	€	5.042	4.709	4.709	4.709
Totaal 6.2.1. Erfgoed, monumenten en archeologie	€	1.939	1.939	1.939	1.939
Geraamde baten programma	€	6.981	6.648	6.648	6.648
Totaal 6.1.1. Cultuur	€	-33.489	-30.635	-30.326	-30.322
Totaal 6.2.1. Erfgoed, monumenten en archeologie	€	-9.630	-9.514	-9.500	-9.343
Geraamde lasten programma	€	-43.120	-40.149	-39.826	-39.666
611 Programmareserve Cultuur (vorming)	€	-15.000	-	-	-
Inzet Programmareserve	€	2.350	800	800	800
Restant Programmareserve Cultuur	€	-12.650	800	800	800
Vorming Programmareserve monumenten,etc.	€	-15.000	-	-	-
Inzet Programmareserve	€	495	495	495	495
Restant Programmareserve monumenten, erfgoed, archeologie	€	-14.505	495	495	495
Resultaat programma	€	-63.294	-32.206	-31.883	-31.723

* Bovenstaand financieel meerjarig overzicht is gebaseerd op de door Provinciale Staten vastgestelde programmabegroting 2024. Voor zover nieuwe middelen in dit kader worden ingezet, is dit opgenomen in de bijbehorende begrotingswijziging tevens voorliggend ter besluitvorming.

Programmareserve Cultuur

De volgende opgaven worden middels begrotingswijziging toegevoegd aan de Programmabegroting 2024:

• Voordekunst	€ 1.000.000
• Matching Basis Infrastructuur (BIS)	€ 1.000.000
• Limburgs Museum	€ 1.200.000
• Popmuziek	€ 400.000
• Visitatie provinciale musea	€ 150.000
• Limburgs Museum (groeiplan Noord- en Midden-Limburg)	€ 1.000.000

Onderstaande opgaven geven een beeld van de verwachte inzet van de Programmareserve in de toekomst. Voor deze opgaven is nadere uitwerking nodig.

Na verdere uitwerking in GS besluitvorming wordt in een volgend P&C-document een voorstel gedaan om de Programmareserve in te zetten en de middelen middels een begrotingswijziging vervolgens toe te voegen aan de programmabegroting:

- Cultuureducatie met kwaliteit
- Versterking infrastructuur Noord- en Midden-Limburg
- Volksculturele evenementen
- Festivals
- Bovenlokale evenementen.

Programmareserve Erfgoed, monumenten en archeologie

De volgende opgaven worden middels begrotingswijziging toegevoegd aan de Programmabegroting 2024:

- Restauratieopgave rijksmonumenten (matching Rijksmiddelen) € 1.600.000 (2024 t/m 2027)
- Stichting Liberation Route Europe € 60.000 (2024 t/m 2027)
- Via Belgica € 320.000 (2024 t/m 2027)

Onderstaande opgaven geven een beeld van de verwachte inzet van de Programmareserve in de toekomst. Voor deze opgaven is nadere uitwerking nodig.

Na verdere uitwerking in GS-besluitvorming wordt in een volgend P&C-document een voorstel gedaan om de Programmareserve in te zetten en de middelen middels een begrotingswijziging vervolgens toe te voegen aan de programmabegroting:

- Erfgoedlab
- Digitalisering
- Volksculturele evenementen
- Kerken
- Erfgoedverhalen
- Vrijwilligers
- Cofinanciering wordt gevraagd van het Rijk (o.a. opgaven ten aanzien van monumenten, Limburgse taal, depot bodemvondsten, Cultuureducatie met Kwaliteit) en gemeenten (o.a. Cultuureducatie met Kwaliteit, nieuwe opgaven).

Voortgang, monitoring en bijsturing

In paragraaf 5 zijn de gestelde doelen en bijbehorende indicatoren opgenomen. Deze doelen en indicatoren worden na vaststelling van dit kader via de Voorjaarsnota 2024 verwerkt in de programmabegroting voor 2025. Daarmee wordt via de planning & control cyclus gerapporteerd over de voortgang van het beleid aan Provinciale Staten.

Daarnaast zullen Provinciale Staten voor specifieke grote projecten separate voorstellen ontvangen conform de Provinciewet, Financiële Verordening of Sturing in Samenwerking 3.0. Voor meer gedetailleerde uitwerkingen van het beleid of actueel nieuws worden Provinciale Staten in het kader van de actieve informatieplicht van Gedeputeerde Staten geïnformeerd middels mededelingen portefeuillehouder.

10

Wat merkt de Limburger ervan?

Rapportages en data vertellen slechts een deel van het verhaal. Cultuur en erfgoed zijn in staat om mensen te raken, troost te bieden of te inspireren. Daarmee dragen cultuur en erfgoed bij aan de brede welvaart van Limburg. Die kracht van cultuur en erfgoed willen wij aan Provinciale Staten laten zien.

Wij willen Provinciale Staten periodiek uitnodigen om de Limburgse cultuur en het Limburgse erfgoed zelf te komen ervaren. Tijdens deze werkbezoeken worden Provinciale Staten vanuit een breed en gevarieerd samengesteld programma geïnformeerd over de voortgang van het beleidskader. Daarnaast onderzoeken wij of het mogelijk is om een Limburgse cultuurmonitor op te stellen, zodat de ervaringen van bezoekers en inwoners ook via deze weg inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Hierbij wordt tevens de link gelegd naar de brede welvaart van Limburg.

Bijlage 1

Overzicht cultureel ecosysteem van Limburg

Bonnefantenmuseum

Het Bonnefantenmuseum in Maastricht is het kunstmuseum van Limburg dat op internationaal niveau oude meesters en moderne en hedendaagse kunst verzamelt en presenteert. Het Bonnefantenmuseum wil de kunstwereld verbinden met de maatschappij en een divers publiek uitdagen om zichzelf en de wereld waarin hij leeft beter te begrijpen.

Coöperatie Erfgoed Limburg

De Coöperatie Erfgoed Limburg (CEL) is in 2018 opgericht om de samenwerking binnen het Limburgse erfgoed te bevorderen en heeft meer dan 60 leden. De coöperatie ondersteunt haar leden om de belangstelling, kennis(overdracht), gebruik, waardering en behoud van erfgoed te vergroten en om informatie over Limburgs erfgoed centraal voor het publiek te ontsluiten.

Cultuurtank Limburg

De Cultuurtank Limburg is het adviesorgaan van Gedeputeerde Staten op het gebied van cultuur en bestaat uit onafhankelijke experts uit de culturele sector. Zij beoordeelt de subsidieverzoeken in het kader van de Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025 – 2028 en voert voortgangsgesprekken met de culturele instellingen die zijn opgenomen binnen deze regeling.

Discovery Museum

Het Discovery Museum in Kerkrade is het Limburgse wetenschapsmuseum dat op een toegankelijke en leerzame manier inzicht geeft in hoe de wereld werkt op het gebied van wetenschap en techniek. De projecten van het museum zijn gericht op reflectie en debat en dragen bij aan de verbetering van de harmonie tussen mens, natuur en maatschappij.

Hoes veur 't Limburgs

Het Hoes veur 't Limburgs is ondergebracht bij het Huis voor de Kunsten Limburg en is het kennis- en expertisecentrum op het gebied van de Limburgse taal waarin diverse organisaties gericht op de Limburgse taal samenwerken.

Huis voor de Kunsten Limburg

Het Huis voor de Kunsten Limburg (HKL) ondersteunt met kennis, kunde en netwerk de amateurkunsten en de erfgoedsector in Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van cultuureducatie en digitalisering. Het Huis voor de Kunsten ondersteunt inzake erfgoed in het bijzonder het Hoes veur 't Limburgs, de Coöperatie Erfgoed Limburg en het Steunpunt Archeologie en Monumentenzorg Limburg (SAM).

Limburgse Bond van Muziekgezelschappen

De Limburgse Bond van Muziekgezelschappen (LBM) vertegenwoordigt de belangen van ongeveer 280 harmonieën, fanfares, brassbands en blaaskapellen en zet zich in om de beoefening van blaas-muziek in Limburg te bevorderen.

Limburgse Bond van Tamboerkorpsen

De Limburgse Bond van Tamboerkorpsen (LBT) vertegenwoordigt de belangen van Limburgse tamboer-, fluit-, klaroen- en jachthoornkorpsen, drumfanfares, slagwerk ensembles en dans- en twirlgroepen en zet zich in om de beoefening van deze muziek- en dansvormen te bevorderen.

Limburg Film Fonds

Het Limburg Film Fonds biedt aanvullende financieringsmogelijkheden voor Limburgse producties met oog voor Limburgse geschiedenis, taal en cultuur en wordt op dit moment uitgevoerd door het Limburg Film Office. Het Limburg Film Office (LFO) is het centrale loket voor film- en mediamakers die in Limburg werken of willen werken. Het Limburg Film Office begeleidt en ondersteunt makers via de Limburg Film Commission.

Limburgs Geschiedkundig en Oudheidkundig Genootschap

Het Limburgs Geschiedkundig en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) zet zich als vereniging met meer dan 2.000 leden in voor het bevorderen, behouden en delen van de Limburgse geschiedenis op het gebied van archeologie, monumenten en genealogie.

Limburgs Museum

Het Limburgs Museum in Venlo is het museum voor cultuur en geschiedenis in Limburg. Het museum verzamelt, toont en vertelt de verhalen van Limburg en biedt zo verrassende perspectieven op het verleden, het heden en de toekomst van Limburg en van de wereld om ons heen.

Monumentenwacht Limburg

De Monumentenwacht Limburg (MWL) richt zich op het behoud van monumenten door het ondersteunen en onafhankelijk adviseren van eigenaren met betrekking tot onderhoud en restauratie van hun monumenten.

Oud Limburgse Schuttersfederatie

De Oud Limburgse Schuttersfederatie (OLSF) vertegenwoordigt de gemeenschappelijke belangen van alle 173 Nederlands- en Belgisch-Limburgse schutterijen die schieten met de zware buks en ziet erop toe dat het reglement van het Oud Limburgs Schuttersfeest door de organiserende schutterij juist wordt toegepast.

Provinciaal Archeologisch Depot voor Bodemvondsten

Op basis van de Erfgoedwet is de Provincie verplicht om een depot in stand te houden om archeologische vondsten te controleren, te registreren en op verantwoorde manier op te slaan. Naast het beheer en behoud van vondsten en documentatie, draagt het depot zorg voor de toegankelijkheid van het materiaal voor onderzoekers, studenten en een groter publiek van geïnteresseerden.

Sociaal Historisch Centrum voor Limburg

Het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL) is een instelling die bronnen over het maatschappelijke leven in Limburg verzamelt, beheert en beschikbaar stelt voor zowel wetenschappelijke onderzoek als het brede publiek.

Steunpunt voor Archeologie en Monumenten

Het Steunpunt voor Archeologie en Monumenten (SAM), dat onderdeel is van het Huis voor de Kunsten Limburg, heeft de taak om gemeenten te ondersteunen bij de uitvoering van hun wettelijke taken ten aanzien van monumenten en archeologie.

Stichting Restauratieatelier Limburg

De Stichting Restauratieatelier Limburg (SRAL) is gespecialiseerd in conservatie en restauratie van schilderijen, beelden, muurschilderingen en historische interieurs. SRAL verricht specialistisch onderzoek en verzorgt cursussen en opleidingen op het gebied van conservatie en restauratie.

Verbindend Netwerk Koorzang Limburg

Het Verbindend Netwerk Koorzang Limburg (VNK-L) vertegenwoordigt de belangen van Limburgse koren en koorzangnetwerken en zet zich in om de beoefening van koormuziek in Limburg te bevorderen.

Philzuid*

De Philzuid is een regionaal orkest dat is gevestigd in Maastricht en Eindhoven. Het orkest staat mede bekend om haar grote symfonische concerten, educatieve programma's en maatschappelijke optredens, zoals het Liberation Concert in Margraten en de Vastelaovend Concerten.

Opera Zuid*

Opera Zuid is een operagezelschap uit Maastricht dat haar verrassende en toegankelijke producties naar een zo groot en divers mogelijk publiek wil brengen, ongeacht achtergrond, leeftijd, opleidingsniveau of financiële draagkracht. Hiervoor zet zij onder andere in op community projecten.

Jan van Eyck Academie*

De Jan van Eyck Academie is een internationaal postacademisch instituut voor beeldende kunst in Maastricht waar kunstenaars, ontwerpers, curatoren, architecten, schrijvers en andere creatieve makers de tijd, ruimte en expertise geboden wordt om hun kunstenaarschap verder te ontwikkelen en te reflecteren op maatschappelijke vraagstukken van deze tijd.

Organisaties gefinancierd vanuit de Nadere subsidie-regels Culturele Infrastructuur 2025-2028

Vanuit onze kerntaak zorgen de Provincie, samen met het Rijk en de gemeenten, voor een sterke culturele infrastructuur. Het jaar 2024 is het laatste jaar voor de provinciale ondersteuning van de instellingen binnen het Cultuurplan en de Subinfrastructuur. Voor de periode 2025 – 2028 worden instellingen binnen de Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025 -2028 ondersteund. Alle instellingen binnen deze regeling worden voor een periode van vier jaar gesubsidieerd om een breed en gevarieerd cultureel aanbod in Limburg in stand te houden. Hiermee verdwijnen vanaf 2025 het Cultuurplan en de Provinciale Subinfrastructuur.

**De huidige begrotingsinstellingen (Philzuid, Opera Zuid en de Jan van Eyck Academie) dienen voor de periode 2025-2028 net als andere instellingen een subsidieaanvraag voor deze regeling in.*

Bijlage 2

Financiën

Cultuur en erfgoed voor iedereen

€ '000		2024	2025	2026	2027
<i>Structureel</i>					
611	Bonnefantenmuseum	€ 1.102	1.102	1.102	1.102
611	Limburgs Museum Venlo	€ 934	934	934	934
611	Stichting Discovery Museum	€ 1.697	1.697	1.697	1.697
<i>AflopPEND beleid vorige periode</i>					
611	Aanwending bruteringsreserves	€ 976	976	976	976
611	SPUK Impuls regionale cult. infrastructuur	€ 333	-	-	-
Totaal 6.1.1. Cultuur		€ 5.042	4.709	4.709	4.709
<i>Structureel</i>					
621	Provinciefonds: DU restaur rijksmonumenten	€ 1.939	1.939	1.939	1.939
Totaal 6.2.1. Erfgoed, monumenten en archeologie		€ 1.939	1.939	1.939	1.939
Totaal geraamde baten programma		€ 6.981	6.648	6.648	6.648
<i>Structureel</i>					
611	Beleidsontwikkeling cultuur (Cultuurtank)	€ -95	-95	-95	-95
611	Bonnefantenmuseum	€ -6.092	-6.092	-6.092	-6.092
611	Bonnefantenmuseum, belasting en verzek.	€ -38	-38	-38	-38
611	Filmfonds Limburg	€ -400	-400	-400	-400
611	Huis voor de Kunsten	€ -2.135	-2.135	-2.135	-2.135
611	Limburgs Museum Venlo	€ -4.764	-4.764	-4.764	-4.764
611	Limburgs Museum, belasting en verzek	€ -61	-61	-61	-61
611	Museumplein Limburg, belasting en verzek	€ -123	-123	-123	-123
611	Stichting Discovery Museum	€ -5.084	-5.084	-5.084	-5.084
611	Muziekbonden	€ -510	-510	-510	-510
611	Subs. Regeling Cultuurplaninstellingen	€ -3.021	-	-	-
611	Subsidieregeling Subinfrastructuur	€ -1.020	-	-	-
611	Subsidieregeling Cult. infrastructuur '25-'28	€ -	-7.026	-7.026	-7.026
<i>Nieuw beleid</i>					
voordekunst		€ -1.000	-	-	-
Matching Basis Infrastructuur (BIS)		€ -250	-250	-250	-250
Limburgs Museum		€ -300	-300	-300	-300
Popmuziek		€ -400	-	-	-
Visitatie provinciale musea		€ -150	-	-	-
Limburgs Museum (groeiplan Noord- en Midden-Limburg)		€ -250	-250	-250	-250
<i>AflopENDE beleid vorige coalitieperiode</i>					
611	Stichting Opera Zuid	€ -423	-	-	-
611	Stichting Van Eyck	€ -195	-	-	-
611	Bijdrage philharmonie Zuid-Nederland	€ -2.033	-	-	-
611	Bijdrage philharmonie Zuid-Nederland	€ -	-300	-	-
611	Bonnefantenmuseum	€ -250	-	-	-
611	Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024	€ -631	-	-	-
611	Cultuurtank Limburg	€ -130	-	-	-
611	Nadere subsidieregels Cultuur	€ -225	-	-	-
611	SPUK Impuls regionale cult. infrastructuur	€ -333	-	-	-
611	Stichting Popmuziek Limburg	€ -365	-	-	-
<i>Administratief</i>					
611	Doorberekende personeelskosten	€ -1.026	-1.022	-1.019	-1.016
611	Kapitaallasten gebouwen	€ -1.337	-1.337	-1.330	-1.330
611	Toevoeging voorziening musea	€ -847	-847	-847	-847
Totaal 6.1.1. Cultuur		€ -33.489	-30.635	-30.326	-30.322

€ '000		2024	2025	2026	2027
<i>Structureel</i>					
621	Beleidskader erfgoed	€ -358	-358	-358	-358
621	Depot bodemvondsten	€ -109	-109	-109	-109
621	DU-uitkering restauratie rijksmonumenten	€ -1.939	-1.939	-1.939	-1.939
621	Erfgoed OLS	€ -108	-108	-108	-108
621	Hoes veur 't Limburgs	€ -79	-79	-79	-79
621	Limb. Geschied- en Oudheidk. Genootschap	€ -230	-230	-230	-230
621	Limburgse taal	€ -1.100	-1.100	-1.100	-1.100
621	Monumentenwacht	€ -747	-747	-747	-747
621	Sociaal Historisch Centrum Limburg	€ -543	-543	-543	-543
621	Steunpunt Archeologie en Monumenten	€ -153	-153	-153	-153
621	Stichting Restauratie Atelier Limburg	€ -503	-503	-503	-503
621	Subs. Regeling Monulisa	€ -1.498	-1.498	-1.498	-1.498
<i>Nieuw beleid</i>					
	Restauratie monumenten	€ -400	-400	-400	-400
	Stichting Liberation Route Limburg	€ -15	-15	-15	-15
	Via Belgica	€ -80	-80	-80	-80
<i>Aflopend beleid vorige periode</i>					
621	Archeol. onderz. Maaspark Well (oud ILG)	€ -396	-359	-359	-207
621	Erfgoedlab	€ -76	-	-	-
621	Inspelen op incidentele ontwikkelingen	€ -8	-9	-	-
<i>Administratief</i>					
621	Doorberekende personeelskosten	€ -1.286	-1.280	-1.277	-1.273
621	Kapitaallasten	€ -3	-3	-1	-1
Totaal 6.2.1. Erfgoed, monumenten en archeologie		€ -9.630	-9.513	-9.500	-9.343
Totaal geraamde lasten programma		€ -43.120	-40.149	-39.825	-39.666
611	Programmareserve Cultuur (vorming)	€ -15.000			
	Inzet Programmareserve	€ 2.350	800	800	800
Restant Programmareserve Cultuur		€ -12.650	800	800	800
621	Programmareserve monumenten,etc. (vorming)	€ -15.000			
	Inzet Programmareserve	€ 495	495	495	495
Restant Programmareserve monumenten, erfgoed, archeologie		€ -14.505	495	495	495
Resultaat programma		€ -63.294	-32.206	-31.883	-31.723

the 1990s, the number of people with a mental health problem has increased in the UK, and the number of people with a mental health problem who are in contact with mental health services has also increased (Mental Health Act 1983, 1990).

There is a growing awareness of the need to improve the lives of people with a mental health problem, and to reduce the stigma and discrimination that they experience (Mental Health Act 1983, 1990).

The aim of this study was to explore the experiences of people with a mental health problem who are in contact with mental health services, and to identify the factors that influence their experiences.

Method

Design

This was a qualitative study, using semi-structured interviews to explore the experiences of people with a mental health problem who are in contact with mental health services.

The study was conducted in a mental health service in the north of England, which provides a range of services for people with a mental health problem, including inpatient care, day care, and community care.

The study was approved by the local research ethics committee, and all participants gave their informed consent.

Participants

The participants were people with a mental health problem who were in contact with mental health services, and who were recruited through a range of sources, including mental health services, community care, and the media.

The participants were interviewed in their own homes, or in a private room in a mental health service, and the interviews were audio taped.

The interviews lasted between 30 and 60 minutes, and were conducted by a research fellow who had experience of conducting qualitative research.

The interviews were structured to explore the following issues: the participant's experience of having a mental health problem; the participant's experience of being in contact with mental health services; and the factors that influence the participant's experience.

Data analysis

The data were analysed using the grounded theory approach (Glaser & Strauss, 1967), which involves identifying themes in the data that are grounded in the experiences of the participants.

The grounded theory approach involves identifying themes in the data that are grounded in the experiences of the participants, and then developing a theory that explains the relationships between these themes.

The grounded theory approach is a flexible approach, and allows the researcher to develop a theory that is grounded in the experiences of the participants, and that is relevant to the research question.

Results

The results of the study are presented in this section, and are organized into three main themes: the experience of having a mental health problem; the experience of being in contact with mental health services; and the factors that influence the experience.

Bijlage 3

Doelenboom

Doelenboom

Cultuur en erfgoed voor iedereen

De doelenboom

Gedurende deze collegeperiode is het onze inzet om (meetbare) maatschappelijke impact te realiseren. In alle acht de beleidskaders is gekozen om door middel van een doelenboom de essentie van de provinciale inspanningen in beeld te brengen. We hebben gekozen om dit in kaart te brengen via een uniforme opzet langs vier niveaus. De gewenste 'maatschappelijke opgave' is het vertrekpunt. Deze is richtinggevend voor onze provinciale bijdrage. De doelenbomen geven dus een antwoord op de vragen "wat willen we bereiken?" en "wat gaan we hiervoor doen?". We zijn ons ervan bewust dat niet alles binnen de directe of indirecte provinciale invloedssfeer ligt en we vaak samen met andere partners een bijdrage kunnen leveren aan het hoogst gestelde doel.

Monitoring

De doelenboom vormt de basis voor het monitoren van de voortgang door Provinciale Staten en hiermee voor het beantwoorden van de vragen "hoe staat het met de maatschappelijke opgaven in Limburg" en "heeft de provincie haar beoogde resultaten behaald om hier positief aan bij te dragen?". GS zal allereerst de eigen activiteiten en behaalde resultaten monitoren en hierover rapporteren. Daarnaast worden aan de doelstellingen en maatschappelijke opgaven indicatoren gekoppeld, welke (trendmatige) ontwikkelingen inzichtelijk maken. Voor een aantal kaders zal er de komende collegeperiode ook gewerkt worden aan het ontwikkelen van nieuwe indicatoren omdat de huidige beschikbare indicatoren ontoereikend zijn. In de Voorjaarsnota 2024 komen we met een concreet voorstel voor de indicatoren en de verwerking hiervan in de P&C-cyclus.

Maatschappelijke opgave

Het lange-termijn vraagstuk. Een trendmatige ontwikkeling die niet direct beïnvloedbaar is door provinciaal beleid.

Doelstelling

De doelstellingen waar we ons de komende periode op richten. Dit zijn doelen waar meerdere partners aan bijdragen.

Resultaat

Resultaten die de Provincie (zelf of samen met anderen) de komende periode oplevert.

Activiteiten

Provinciale acties en interventies die verricht zijn om bij te dragen aan de gestelde resultaten.

Thema:

Behoud van erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties

Subthema's:

Erfgoed-infrastructuur

Erfgoed-beleid

Lobby rijk

Elke Limburger heeft toegang tot alle vormen van cultuur

Subthema's:

Culturele infrastructuur

Cultuurbeleid

Lobby rijk

Behoud van erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties

- In 2027 is een groter percentage monumenten* in betere en duurzame staat dan in 2023
- In 2027 zijn meer vrijwilligers betrokken bij het in stand houden van erfgoed dat door de Provincie Limburg wordt ondersteund;
- In 2027 is door de Provincie ondersteunde erfgoed meer toegankelijk voor een breed publiek;
- Erfgoed wordt als een provinciaal belang meegewogen in alle transitieopgaven.

Erfgoed-
infrastructuur

Erfgoedbeleid

Lobby rijk

- Groter publieksbereik van activiteiten van provinciale erfgoed instellingen via onderlinge samenwerking en bijdrage instellingen aan CEL vanaf 2025;
- Instandhouding en duurzame huisvesting archeologisch depot met digitale ontsluiting van een groter deel van de collectie
- Gemiddeld 10 bruikleenovereenkomsten per jaar met musea

- 30 (t/m 2027) uitgevoerde urgente restauraties van monumenten;
- 8 casussen die door ErfgoedLAB-experts zijn begeleid;
- De restauraties van Kloosterdorp Steyl, St. Anna Klooster Venray, Abdij Rolduc en Romeins Museum de Thermen Heerlen zijn in uitvoering
- Begrotingsinstellingen continueren de digitalisering van hun collecties, benutten beschikbare (nationale) expertise hierbij en rapporteren hierover in hun jaarverslagen;
- Realisatie gebiedsbiografie van Limburg uiterlijk 2025.

- In 2027 is er meer rijksgeld naar Limburg gegaan voor de grote monumentale opgaven;
- In 2027 is het Rijk zich bewust van de belangen van het gilde- en schutterswezen.

- Lobby evenwichtige spreiding van erfgoed over NL: meer financiële steun rijk grote monumentale opgaven; bescherming gilde- en schutterswezen
- Structurele ondersteuning provinciale erfgoed-instellingen (SHCL, LGOG, Monumentenwacht, SRAL) en projectondersteuning Coöperatie Erfgoed Limburg.
- Structurele ondersteuning voor OLS-federatie, bepalen subsidiabele activiteiten
- Instandhouding depot en stimuleren bruikleenovereenkomsten en digitalisering

- Subsidierегeling voor urgente restauratieopgaven in Limburg 2024-2027 met oog voor duurzaamheid en lokale participatie vrijwilligers/gemeenschappen;
- Verbetering van kwaliteit en uitbreiding dataset van nationale Erfgoedmonitor;
- Beëindigen van de MonuLisa-regeling na 2024;
- Continuering van het ErfgoedLAB;
- Ondersteuning van een beperkt aantal grote restauratie-opgaven in 2024-2027;
- Ondersteuning voor initiatieven die bijdragen aan een breder publieksbereik van erfgoed;
- Aanstelling van een 'digitale erfgoed-coach' binnen Huis voor de Kunsten, ondersteuning digitale initiatieven als Linked Open Limburg en Limburg Collectie;
- Vervolg ViaBelgica en vernieuwde samenwerking met Liberation Route Europe
- Verankering erfgoed in actualisatie van de Provinciale Omgevingsvisie;
- Opstellen cultuurhistorisch gebiedsbiografie samen met Rijk.

Elke Limburger heeft toegang tot alle vormen van cultuur

- In 2027 is het cultureel aanbod en de culturele infrastructuur in Noord- en Midden-Limburg niet alleen vergroot, maar vooral aan de basis versterkt t.o.v. 2023;
- In 2027 is een groter aandeel van de Limburgse jeugd in aanraking gekomen met het cultureel aanbod in Limburg;
- In 2027 is het lokale culturele aanbod dat door de Provincie wordt ondersteund versterkt;
- In 2027 is het gebruik en de zichtbaarheid van de Limburgse taal meer gestimuleerd en gericht op het behoud van het Limburgs.

Culturele infrastructuur

Cultuurbeleid

Lobby rijk

- Aanbevelingen uit visitatieronde bij de Limburgse musea zijn geïmplementeerd;
- Het Limburgs Museum heeft de rol van identiteitsdrager van Limburg omarm en rapporteren hierover;
- Toegankelijk cultureel aanbod van instellingen uit regeling Nadere subsidieregels Cultuur '25-'28;
- 900 kinderen die jaarlijks via Jeugdfonds betaling van contributie of lesgeld bij culturele instellingen hebben ontvangen;
- 50 Limburgse filmproducties met oog voor Limburgse taal, geschiedenis, cultuur.

- 40 projecten en/of bewustwordingscampagnes ondersteund vanuit de Provincie die het Limburgs als levende taal op bijzondere wijze onder de aandacht brengen.
- 55.000 leerlingen bereikt in primair en voortgezet onderwijs via CmK (ondersteund via de Provincie) in '28;
- 6.000 leerlingen uit basisonderwijs die Arriva, ondersteund vanuit de Provincie, naar Limburgse culturele instellingen in de periode '24-'27 heeft vervoert;
- 120 kleinschalige evenementen & festivals ondersteund vanuit Provincie
- Provinciale ondersteuning voor volks-culturele evenementen zoals Draaksteken, Passiespelen, Heiligdomsvaarten;
- 75 crowdfunding-campagnes via Voor de Kunst-samenwerking '24-'27;
- Provinciale ondersteuning voor meer culturele organisaties en collectieven in Noord- en Midden-Limburg.

- In 2027 is er ten minste één museum in Limburg met rijksstatus;
- Meer geld voor Limburgse taal;
- Een sterkere positie voor Limburgse BIS-instellingen in zowel de huidige als de volgende periode.

- Lobby evenwichtige spreiding van cultuur over NL: één Limburgs museum rijksstatus; groter rijkscommitment Limburgse taal; steun BIS-instellingen
- Uitvoeren in 2024 van visitatieronde bij de drie Limburgse musea;
- Steun aan Limburgs Museum voor versterking regionale infrastructuur NML
- Uitvoering Nadere Subsidieregels Culturele Infrastructuur 2025-2028 met extra impuls voor Noord- en Midden-Limburg;
- Financiële steun voor Jeugd- en Volwassenenfonds Sport & Cultuur Limburg
- Subsidie aan Huis voor de Kunsten om de amateurkunsten te ondersteunen
- Financiële steun voor Limburgse filmproducties via Limburg Film Office

- Limburgse taal: visie ontwikkelen op behoud Limburgse taal en activiteiten ontwikkelen in samenspraak met onderwijs, kinderopvang, gemeenten en Rijk + financiële steun aan diverse evenementen (Vastelaovend-events en anderen);
- Uitvoering van programma Cultuureducatie met Kwaliteit, ook voor 2025-2028
- Continuering samenwerking met Arriva ('Limburg voor Limburg') voor meer Limburgse musea
- Nieuw regeling Bovenlokale Evenementen 2024-2027 + Festival-regeling
- Subsidierегeling voor beeldbepalende (niet-jaarlijkse) volks-culturele evenementen
- Voortzetten samenwerking Voor de Kunst inzake crowdfunding
- Opstellen groeiplan voor meer culturele organisaties/collectieven in Noord- en Midden Limburg
- Ondersteuning van het nog op te richten fonds voor de Limburgse popsector

Colofon

Vormgeving

Design & Media, Cluster Strategie en
Communicatie, Provincie Limburg

Fotografie

ANP (Roger Dohmen, Jean-Pierre
Geusens, Rob Engelaar), Patrick
Aspers, Dick Holthuis, Johan Horst,
Stefan Koopmans, Aron Nijs, Johannes
Timmermans, Sjoerd Smeets

Dit is een uitgave van de
Provincie Limburg.

Februari 2024

Provincie Limburg
Limburglaan 10, 6229 GA Maastricht
Postbus 5700, 6202 MA Maastricht
+31 (0)43 389 99 99
postbus@prvlimburg.nl

www.limburg.nl

2311 2342

